

Eerste
Kamer *der Staten-Generaal*

Jaarbericht Eerste Kamer

Parlementaire jaar
2017-2018

<i>Inleidende beschouwingen</i>	3	2	De Eerste Kamer in internationaal verband	32	
1	De Eerste Kamer in Nederland en in Koninkrijksverband	9			
1.	<i>De Eerste Kamer als medewetgever</i>	10	1.	<i>De Eerste Kamer en Europa</i>	35
1.1	Toetsingskader en criteria	10	2.	<i>Internationale verdragen</i>	39
1.1.1	Bescherming van de persoonlijke levenssfeer	14	3.	<i>Internationale contacten</i>	41
1.1.2	Toegang tot het recht	17	3.1	Inkomende bezoeken	41
1.1.3	Non-discriminatie	18	3.2	Uitgaande bezoeken	43
1.2	Consultatie van deskundigen I	21	3.3	Interparlementaire betrekkingen	44
1.3	Verworpen en aangehouden wetsvoorstellen	22	3	Communicatie en voorlichting	49
2.	<i>De Eerste Kamer als controleur van de regering</i>	23	1.	<i>Onderwijs</i>	50
2.1	Consultatie van deskundigen II	26	2.	<i>Publieksevenementen</i>	51
2.2.	Commissieactiviteiten	27	3.	<i>Provinciebezoeken</i>	52
2.3	Implementatie aanbevelingen Tijdelijke commissie werkwijze Eerste Kamer	28	4.	<i>Publicaties</i>	53
3.	<i>Koninkrijksrelaties</i>	29	5.	<i>Eerste Kamer online</i>	54
			4	Bijlagen	55
			1.	<i>Samenstelling fracties 2017-2018</i>	56
			2.	<i>Commissies</i>	60
			3.	<i>De organisatie van de Eerste Kamer</i>	61
			3.1	Politieke organisatie	61
			3.2	Ambtelijke organisatie	63
			4.	<i>De Eerste Kamer in cijfers</i>	65

Inleidende beschouwingen

Met veel genoegen bied ik u dit Jaarbericht aan, dat aan de hand van de belangrijkste gebeurtenissen en ontwikkelingen in het afgelopen parlementaire jaar inzicht biedt in de wijze waarop de Eerste Kamer functioneert. Het Jaarbericht gaat met name in op de manier waarop de Kamer haar wetgevende en controlerende taak heeft vervuld, zowel op nationaal als op internationaal niveau. Hieronder licht ik enkele bijzondere ontwikkelingen uit.

Nieuw kabinet

Na een lange demissionaire periode – de Tweede Kamerverkiezingen vonden plaats op 15 maart 2017 – trad op 26 oktober 2017 het kabinet Rutte III aan. Door de lange duur van de kabinetsformatie (225 dagen) zag het demissionaire kabinet-Rutte II zich genoodzaakt op Prinsjesdag in de Troonrede nog zijn plannen voor het parlementaire jaar 2017/2018 te presenteren. Enkele weken later kwam het regeerakkoord voor het kabinet-Rutte III tot stand, met vier partijen: VVD, CDA, D66 en CU. Tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen begin december dat jaar verdedigde het nieuwe kabinet zijn regeerakkoord in een Eerste Kamer waarin de coalitie een krappe meerderheid van één zetel heeft. In de laatste twee maanden van 2017 maakten de Kamerleden in de vaste commissies kennis met de nieuwe bewindspersonen.

Aangezien de formateur van het nieuwe kabinet op enkele ministeries twee ministers presenteerde terwijl niet voldoende duidelijk was welke minister de verantwoordelijkheid voor het ministerie zou dragen (artikel 44 Grondwet), verzocht de Eerste Kamer per brief de formateur van het nieuwe kabinet, demissionair minister-president Rutte, nog voor de beëdiging van de beoogde bewindslieden, hierover duidelijkheid te verschaffen. Deze werd door de formateur mondeling verstrekt. Het bleek te gaan om ministersposten zonder portefeuille; minister ‘voor’, in tegenstelling tot minister ‘van’, de minister die verantwoordelijk is voor het ministerie.

*Nieuwe kabinet tijdens Algemene
Politieke Beschouwingen*

Verworpen wetsvoorstellen

Een gevolg van de vrij lange duur van de formatie was dat de Eerste Kamer minder wetsvoorstellen te behandelen kreeg dan gebruikelijk. Met name werden wetsvoorstellen behandeld die al eerder, dat wil zeggen onder het regime van het 'oude' kabinet aanvaard waren door de Tweede Kamer. Het nieuwe kabinet trok drie voorstellen van de voorganger in, namelijk: Enkelvoudige behandeling van het hoger beroep in kantonzaken, Eigen bijdrage van veroordeelden aan de kosten van de strafvordering en de slachtofferzorg en Goedkeuring van het voornemen tot opzegging van de Organisatie van de Verenigde Naties voor Industriële ontwikkeling.

Van de 217 wetsvoorstellen die de Eerste Kamer in het parlementaire jaar 2017-2018 behandelde, heeft zij twee voorstellen verworpen. Het eerste voorstel betrof de verlenging van de naturalisatietermijn van vijf naar zeven jaar. De meerderheid van de Kamer bleek niet overtuigd dat een latere naturalisatie de integratie van vreemdelingen ten goede zou komen. Het tweede wetsvoorstel dat werd verworpen betrof het initiatiefvoorstel om de doorverkoop van toegangskaarten voor evenementen voor een hogere prijs dan de oorspronkelijke verkoopprijs tegen te gaan. Het wetsvoorstel werd verworpen op grond van twijfels over de juridische en praktische haalbaarheid van het wetsvoorstel.

Naast de twee verworpen wetsvoorstellen, werden twee wetsvoorstellen aangehouden. In beide gevallen betrof het een initiatiefwet van de Tweede Kamer. Het eerste initiatiefwetsvoorstel beoogde de invoering van een zorgplicht voor bedrijven ter voorkoming van kinderarbeid, het tweede voorstel betrof het tegengaan van ongewenste verdringing op de arbeidsmarkt door invoering van een verdringingstoets. De initiatiefnemers vroegen in beide debatten na de eerste termijn om aanhouding van de behandeling, hetgeen door de Kamer werd verleend.

Deze twee aanhoudingen en eerdere aanhoudingen in voorgaande jaren bracht de Eerste Kamer tot de vaststelling dat er sprake was van een toename van het aantal wetsvoorstellen waarvan de plenaire behandeling voor onbepaalde tijd wordt aangehouden. Daarbij gaat het zowel om wetsvoorstellen van de regering als om initiatiefwetsvoorstellen. Aangezien de Eerste Kamer dit geen wenselijke ontwikkeling vindt, heeft zij per brief [aan de minister-president](#) en [aan de Voorzitter van de Tweede Kamer](#) laten weten strikter om te gaan met verzoeken om aanhouding van de behandeling van wetsvoorstellen of door de regering of door initiatiefnemers. De verdere plenaire behandeling van een wetsvoorstel kan voortaan in beginsel nog slechts drie maanden worden aangehouden; daarna wordt het wetsvoorstel geagendeerd en afgehandeld. De termijn kan verlengd worden wegens bijzondere omstandigheden, bijvoorbeeld omdat de Kamer daar zelf reden toe ziet of omdat de regering of initiatiefnemer(s) een gemotiveerd verzoek tot verlenging van de aanhouding doet. Een dergelijk verzoek van regering of initiatiefnemer(s) kan eenmalig voor wederom een periode van drie maanden worden gedaan. De Eerste Kamer besluit op het verzoek.

Initiatiefneemster Karabulut (rechts) en staatssecretaris Van Ark tijdens debat verdringingsstoets dat later werd aangehouden

Uitwerking in de praktijk

Teneinde een goed beeld te krijgen van het effect en de consequenties van wetgeving in de praktijk organiseert de Eerste Kamer met enige regelmaat bijeenkomsten waarin deskundigen, adviesraden en/of belanghebbenden hun visie op het wetsvoorstel kunnen presenteren. Ook in dit parlementaire jaar is gebruik gemaakt van deze mogelijkheid, bijvoorbeeld bij de behandeling van het wetsvoorstel Intrekking wet referendum, waarbij experts zowel de staatsrechtelijke en internationaalrechtelijke aspecten van het voorstel belichtten als de politicologisch-bestuurskundige kanten van de voorgenomen intrekking. Een ander voorbeeld van een deskundigenbijeenkomst betrof de uitvoeringstoets. Aanleiding vormde de vraag op welke wijze de uitvoerbaarheidstoetsing van wetgeving – uitgevoerd door ministeries en hun uitvoeringsorganisaties – zou moeten worden ingericht om een bruikbaar instrument te kunnen vormen voor de Leden van de Eerste Kamer om tot een goede afweging ten aanzien van de uitvoerbaarheid van wetgeving te komen.

De plenaire behandeling van een wetsvoorstel in de Eerste Kamer kan ertoe leiden dat de verantwoordelijke bewindspersoon een toezegging doet tot nadere wetgeving in de toekomst of per motie wordt gevraagd dit te doen. Een enkele keer leidt de behandeling – en vervolgens aanhouding van het wetsvoorstel – in de Kamer ertoe dat op een enkel punt een aanpassing van het wetsvoorstel gerealiseerd kan worden langs de weg van een op dat punt aangepaste tekst die vervolgens als wetsvoorstel is aanvaard door de Tweede Kamer. Soms kan de uitwerking van een wetsvoorstel pas goed worden beoordeeld als dit in samenhang wordt gezien met aanverwante wetsvoorstellen. Dan kan het voorkomen dat de Eerste Kamer de behandeling van een voorstel aanhoudt totdat ook het aanverwante voorstel aan de Eerste Kamer wordt voorgelegd. Dit was bijvoorbeeld het geval bij drie wetsvoorstellen die betrekking hebben op de gedwongen zorg.

Aandachttrekkende wetsvoorstellen

Een aantal wetsvoorstellen trok bij de behandeling veel aandacht van organisaties, publiek en media. Zo was er veel aandacht voor het als Donorwet bekend staande initiatiefwetsvoorstel dat een actief donorregistratiesysteem introduceert. Een belangrijk onderwerp van discussie vormde de mogelijke strijd met de Grondwet (artikel 11 over de onaantastbaarheid van het menselijk lichaam). Het voorstel werd, na een aantal belangrijke toezeggingen door de initiatiefneemster – met name wat betreft de positie van de nabestaanden – na een hoofdelijke stemming, met 38 stemmen voor en 36 stemmen tegen, aanvaard. Daarnaast trok de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 de aandacht, mede naar aanleiding van de uitslag van het raadgevend referendum dat op 21 maart 2018 over de wet werd gehouden. Tenslotte werd het werk van de Eerste Kamer op de voet gevolgd bij de behandeling van het wetsvoorstel tot intrekking van de Wet raadgevend referendum. De Eerste Kamer stemde na een hoofdelijke stemming, met 40 stemmen voor en 35 stemmen tegen, in met intrekking van de wet.

Beleidsdebat Staat van de Rechtsstaat met minister Dekker en minister Grapperhaus

Beleidsdebatten

Sinds 2014 voert de Eerste Kamer met enige regelmaat een beleidsdebat over de staat van de rechtsstaat. De gedachte hierachter is dat wetsvoorstellen op het terrein van Justitie en Veiligheid die in de Eerste Kamer behandeld zijn of worden consequenties hebben voor de staat van de rechtsstaat, bijvoorbeeld omdat daardoor de toegang tot de rechter wordt geraakt of grondrechtelijke aspecten in het geding zijn. Een breed debat waarbij reeds behandelde en te verwachten wetsvoorstellen in onderlinge samenhang worden gezien, biedt dan de mogelijkheid om te beoordelen of en zo ja, in welke mate de totaliteit van het pakket aan wetgeving de staat van de rechtsstaat beïnvloedt en mogelijk zelfs aantast. In het parlementaire jaar 2017-2018 vond dit debat plaats met de minister van Justitie en Veiligheid en de minister voor Rechtsbescherming.

Om vergelijkbare redenen debatteert de Kamer jaarlijks over de staat van de Europese Unie tijdens de Algemene Europese Beschouwingen. In dit parlementaire jaar vond het debat plaats met de minister van Buitenlandse Zaken en de minister van Financiën.

De Eerste Kamer in Europa

De Eerste Kamer houdt bij een aantal Europese dossiers stevig de vinger aan de pols. Zo volgde de Kamer met veel aandacht de ontwikkelingen rond het oprichten van een Europees Openbaar Ministerie (EOM). In het parlementaire jaar 2016-2017 stemde de Kamer in met het voorstel van de toenmalige regering de uitkomst van de onderhandelingen over het EOM te bespreken met het nieuwe kabinet. Nadat bleek dat het nieuwe kabinet voornemens was toe te treden tot het EOM, nam de Eerste Kamer een motie aan waarin de regering wordt verzocht bij iedere mogelijke uitbreiding van de bevoegdheden van het EOM eerst deze aan de Kamer voor te leggen.

Het is voor een nationaal parlement niet altijd eenvoudig om als eenling een actieve en effectieve rol te spelen bij de totstandkoming van Europese besluitvorming. Om die reden is de Eerste Kamer sterk voorstander van het bevorderen van interparlementaire contacten. Dit geeft parlementariërs de kans om ervaringen, kennis en *best practices* uit te wisselen. In dit verband zijn onder meer de interparlementaire conferenties in EU-verband belangrijk.

De Eerste Kamer besteedt sinds jaar en dag veel aandacht aan de transparantie en de democratische legitimiteit van het Europese wetgevingsproces en in het bijzonder de openbaarheid van Raadsdocumenten. De Kamer richtte zich tot nu toe steeds tot de Nederlandse regering. In het parlementaire jaar 2017-2018 trokken de Eerste en Tweede Kamer gezamenlijk op richting de Europese instellingen met het verzoek om concrete maatregelen te treffen ten aanzien van de bevordering van transparantie in het Europese wetgevingsproces. Een gedetailleerde reactie van de Europese Raad, van de Raad van ministers van de EU en van de Eurogroep laat nog op zich wachten, maar beide Kamers blijven zich actief inzetten op dit dossier.

(Zelf)reflectie

Chambre de réflexion: deze kwalificatie wordt door de buitenwereld en ook wel door de senatoren zelf gebruikt als type-ring van het werk van de Eerste Kamer. In dit kader hoort het bij het karakter van de Kamer en is het vanzelfsprekend dat de Kamer bij tijd en wijle de eigen werkwijze onder de loupe neemt. In het voorgaande parlementaire jaar is daar-toe een aanzet gedaan die zijn uitwerking heeft gekregen in het parlementaire jaar 2017-2018.

Zo heeft de Eerste Kamer de conclusies en aanbevelingen van de eigen Tijdelijke Commissie Werkwijze Eerste Kamer besproken. Deze commissie heeft onderzocht hoe de Kamer haar wetgevende en controlerende taak kan versterken. Bijna alle conclusies en aanbevelingen van de commissie zijn overgenomen. Als gevolg hiervan is het Reglement van Orde aangepast en aangevuld. De wijzigingen betreffen de openbaarheid van commissievergaderingen, het vervallen van moties, de wijze van stemmen en het verrichten van parlementair onderzoek. Aan de regering en, voor zover van toepassing, aan de Tweede Kamer is een reeks verzoeken over onder meer spoedeisende wetsvoorstellen, de beschikbaarstelling van uitvoerbaarheids- en handhaafbaarheidstoetsen en het ontvangen van geconsolideerde wetsvoorstellen voorgelegd. Het overleg over deze verzoeken is nog gaande.

Extern heeft de Staatscommissie Parlementair Stelsel, die met name op initiatief van de Eerste Kamer tot stand is gekomen, zich gebogen over het Nederlandse parlementaire stelsel als geheel waaronder de positie van de Eerste Kamer. In juni 2018 kwam de Staatscommissie met haar tussentijds rapport. Het definitieve rapport verscheen in december 2018. Naar verwachting zal de Eerste Kamer in de loop van het parlementaire jaar 2018-2019 de aanbevelingen uit het eindrapport bespreken. De Kamer wacht daartoe eerst de reactie van de regering af.

Vooruitblik

De jaren 2017 tot 2019 stonden en staan in het teken van de viering van 100 jaar kiesrecht. Zo herdacht de Eerste Kamer op 12 december 2017 dat 100 jaar eerder de Grondwetsherziening werd afgekondigd die algemeen mannenkiesrecht bracht, evenals passief kiesrecht voor vrouwen. De grondwettelijke belemmering voor het actief vrouwenkiesrecht werd opgeheven. Op 10 juli 2019 is het honderd jaar geleden dat de Eerste Kamer instemde met het initiatiefwetsvoorstel Marchant om vrouwen naast het passieve ook het actieve kiesrecht te verlenen.

Evenals in voorgaande jaren heeft de Eerste Kamer zich in het afgelopen parlementaire jaar met inzet gekweten van haar taak, namelijk het toetsen van wetsvoorstellen. Zij doet dit door tijdens het plenaire debat en in een eerdere fase bij de schriftelijke behandeling, meestal in twee rondes, diepgravende, fundamentele vragen te stellen, met aandacht voor de adviezen van de Raad van State.

Voor nu blikken wij in dit Jaarbericht terug op het parlementaire jaar dat achter ons ligt. Ik hoop dat u daardoor enig inzicht verkrijgt over de wijze waarop de Kamer haar wetgevende en controlerende taak heeft vervuld.

Mr. A. Broekers-Knol

Voorzitter Eerste Kamer der Staten-Generaal

Carry Pothuis-Smit (SDAP) was in 1920 eerste vrouwelijke senator

1 De Eerste Kamer in Nederland en in Koninkrijksverband

1. De Eerste Kamer als medewetgever

Staatsrechtelijke positie: medewetgever en controleur van de regering

De beide Kamers der Staten-Generaal zijn door de Grondwet belast met zowel een wetgevende als een controlerende taak. Om deze taken uit te voeren, beschikken de Kamers deels over dezelfde bevoegdheden. Zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer heeft het recht van interpellatie, het recht van enquête, het recht moties in te dienen en het recht om schriftelijke vragen te stellen aan de regering. Daarnaast kan een commissie een mondeling overleg hebben met een minister. Naast de genoemde overeenkomsten bestaan ook verschillen in bevoegdheden tussen Eerste Kamer en Tweede Kamer. De Eerste Kamer mag, anders dan de Tweede Kamer, niet zelf wetsvoorstellen indienen (het recht van initiatief) en kan wetsvoorstellen niet wijzigen (het recht van amendement), maar alleen aannemen of verwerpen. De Eerste Kamer heeft voor alle wetsvoorstellen die haar bereiken een vetorecht. De Eerste Kamer kan zich dus concentreren op de tekst zoals die is vastgesteld na behandeling in de Tweede Kamer en in overweging nemen hoe die wet zal gaan werken in de praktijk. Na afweging van de voors en tegens kan de Kamer besluiten het wetsvoorstel te aanvaarden of te verwerpen.

1.1. Toetsingskader en criteria

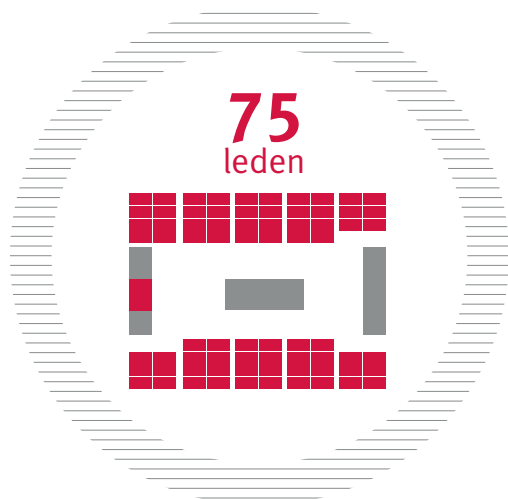
De Eerste Kamer toetst de kwaliteit van voorgestelde wetgeving. Vaste aandachtspunten zijn daarbij: rechtmatigheid, handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid. Deze zijn uitgewerkt in een aantal 'aandachtspunten voor wetgevingskwaliteit', die behulpzaam zijn voor de Leden bij de beoordeling van wetsvoorstellen. Bij de rechtmatigheidstoets wordt bijvoorbeeld gekeken of een wetsvoorstel in strijd is met de Grondwet of met fundamentele rechtsbeginselen.

Vier grondwetswijzigingen

De Eerste Kamer heeft in het parlementaire jaar 2017-2018 vier wetsvoorstellen behandeld die een wijziging van de Grondwet beogen te realiseren. Twee keer ging het om voorstellen in eerste lezing en twee keer om voorstellen in tweede lezing. Artikel 137 Grondwet bepaalt dat een grondwetsherziening altijd in twee lezingen plaatsvindt. Tussen de eerste en de tweede lezing vinden verkiezingen voor de Tweede Kamer plaats. In tweede lezing is in beide Kamers een meerderheid van twee derden van het aantal uitgebrachte stemmen vereist.

VERSCHILLEN EERSTE KAMER EN TWEDE KAMER

Eerste Kamer
parttime politici

geen recht van initiatief

recht van initiatief

volledig vetorecht

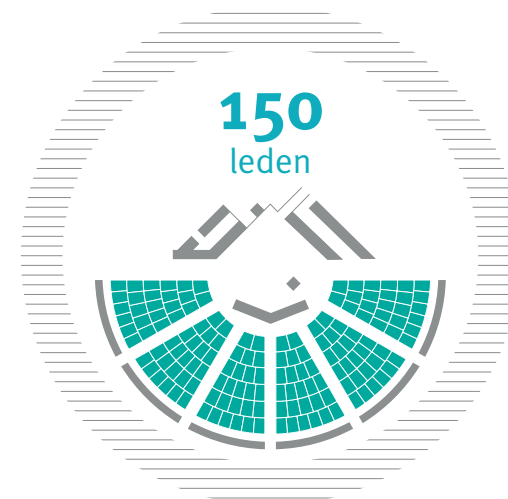
volledig vetorecht

geen recht van amendement

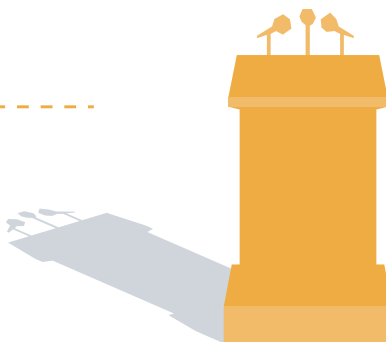
recht van amendement

Tweede Kamer
fulltime politici

indirect gekozen;
via Provinciale Staten

rechtstreeks gekozen
door de bevolking

De Eerste Kamer rondde op respectievelijk 20 februari en 6 maart 2018 de eerste lezing af van de voorstellen over introduc-tie van het recht op een eerlijk proces in de Grondwet en over een algemene bepaling in de Grondwet die aangeeft dat de Grondwet de grondrechten en de democratische rechtsstaat waarborgt. Beide voorstellen vloeien voort uit moties van de Eerste Kamer uit 2012.¹ Het eerste voorstel werd met ruime, het tweede met een nipte meerderheid aanvaard.

De Eerste Kamer rondde verder de tweede lezing af van een voorstel dat een grondwettelijke basis biedt voor instelling van territoriale openbare lichamen in het Caribisch deel van Nederland, de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Een belangrijk onderdeel van het voorstel betreft de regeling van kiescolleges voor deze eilanden, die uitsluitend worden gekozen door Nederlanders op die eilanden en uitsluitend tot taak hebben de Eerste Kamer te verkiezen. Dit voorstel werd op 31 oktober 2017 met algemene stemmen aangenomen.

Nog aanhangig bij de Eerste Kamer is een tweede-lezingsvoorstel over de aanstellingswijze van de burgemeester en de commissaris van de Koning. De Grondwet bepaalt nu nog dat deze bij koninklijk besluit worden benoemd, terwijl het voorstel deze aanstellingswijze uit de Grondwet wenst te halen ('deconstitutionaliseren') en aan de gewone wetgever wil overlaten. Het eerste-lezingsvoorstel werd op 28 april 2015 na een hoofdelijke stemming door de Eerste Kamer aangenomen.² De behandelende commissie voor Binnenlandse Zaken heeft ter voorbereiding op het plenaire debat een expertmeeting over het voorstel gehouden en daarop volgden twee schriftelijke vragenrondes.

Intrekking Wet raadgevend referendum

Een belangrijke afspraak in het regeerakkoord 'Vertrouwen in de toekomst' betreft de intrekking van de Wet raadgevend referendum. Deze afspraak gaf aanleiding tot maatschappelijk en politiek debat. Mede omdat de Eerste Kamer niet aan het regeerakkoord is gebonden, wenste zij het voorstel voor de intrekkingwet zorgvuldig te behandelen en op zijn eigen merites te beoordelen. Het leek de behandelende commissie voor Binnenlandse Zaken dienstig bij de voorbereiding van de behandeling diverse deskundigen te betrekken. In een op 27 maart 2018 gehouden deskundigenbijeenkomst hebben zeven deskundigen hun licht over de intrekkingwet laten schijnen. Vier van hen belichtten de staatsrechtelijke en internationaalrechtelijke aspecten van het voorstel, terwijl de drie anderen zich richtten op de politicologisch-bestuurskundige kanten van de voorgenomen intrekking. De deskundigenbijeenkomst verschaftte veel informatie, waarvan in de drie ronden van de schriftelijke voorbereiding op 24 april 2018, op 12 juni 2018 (https://www.eerstekamer.nl/behandeling/2018o612/nader_voorlopig_verslag/document3/f=/vkp5nl31flzu_opgemaakt.pdf) en op 29 juni 2018 uitgebreid gebruik is gemaakt.

In de bankjes:
André Postema en
Marleen Barth (PvdA)

¹ Zie Jaarbericht 2011-2012, p. 24; Jaarbericht 2012-2013, p. 18; Jaarbericht 2016-2017, p. 10.

² Zie Jaarbericht 2014-2015, p. 23.

In de bankjes:

André Postema en
Marleen Barth (PvdA)

Tijdens het debat over het wetsvoorstel op 3 juli (eerste termijn en tweede termijn) en 10 juli 2018 (derde termijn) ging de Kamer in op de vraag waarom de regering niet koos voor aanpassing van het raadgevend referendum, waarom het intrekkingvoorstel niet zelf aan een raadgevend referendum werd onderwerpen en op de teleurstelling in de samenleving over de manier waarop met de uitslag van referenda wordt omgegaan. Op 10 juli 2018 is de Eerste Kamer na een hoofdelijke stemming akkoord gegaan met het wetsvoorstel. 40 Kamerleden stemden voor de intrekking van de wet, 35 Kamerleden stemden tegen. Een motie die de regering verzocht met een initiatief te komen voor een visie op nieuwe vormen van directe democratie werd eveneens aanvaard.

Samenhang van wetgeving

Een voorbeeld waarbij de Eerste Kamer nadrukkelijk heeft gekeken naar samenhang van wetgeving was de behandeling van de wetsvoorstellen Zorg en dwang, Verplichte GGZ en Forensische zorg. Op 23 januari 2018 stemde een meerderheid van de Senaat voor de voorstellen Wet Zorg en dwang (Wzd), gericht op mensen met een verstandelijke handicap of dementie, en de Wet verplichte GGZ (Wvvggz), bedoeld voor personen met een psychische stoornis. Hiermee kwam een einde aan een langlopend wetgevingstraject.

In 2013 hield de Eerste Kamer het eerste voorstel aan, in afwachting van het op dat moment nog bij de Tweede Kamer aanhangige wetsvoorstel Wvvggz, omdat zij beide voorstellen in samenhang wilde behandelen. Een evaluatie van de (voorgestelde) gedwongen zorgwetten en het rapport van de commissie-Hoekstra over de zaak Bart van U. leidden in 2016 tot een ingrijpende wijziging van de Wvvggz, en daarmee ook van de Wzd. De Wvvggz werd uiteindelijk pas op 14 februari 2017 door de Tweede Kamer aangenomen. De Eerste Kamer nam de behandeling van beide wetsvoorstellen daarop ter hand, waarbij ook het voorstel Wet forensische zorg werd betrokken, dat eerder – met het oog op de harmonisatie van de rechtspositie van personen die gedwongen zorg ontvangen – was aangehouden. Ook dit wetsvoorstel werd op 23 januari 2018 aanvaard. De senatoren riepen de bewindspersonen van VWS tijdens de plenaire behandeling op om de werking van de wettelijke kaders Wvvggz en Wzd goed te volgen en bij de evaluatie van beide wetten te kijken naar de wenselijkheid van twee afzonderlijke wettelijke regimes.

Twaalf gemeentelijke herindelingen

In het parlementaire jaar 2017-2018 werd in de Eerste Kamer uitvoerig gesproken over twaalf gemeentelijke herindelingen, waarbij met name verzet onder de bevolking bestond tegen de samenvoeging van de gemeenten Groningen, Haren en Ten Boer tot de nieuwe gemeente Groningen, en de gemeenten Binnenmaas, Cromstrijen, Korendijk, Oud-Beijerland en Strijen tot de nieuwe gemeente Hoeksche Waard. In het plenaire debat met de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties werd door de Leden nog eens uitvoerig stilgestaan bij de argumenten van de tegenstanders van deze herindelingen. De minister wist uiteindelijk de meerderheid van de Kamer te overtuigen waarna de twaalf wetsvoorstellen op 10 juli 2018 werden aanvaard. Met deze samenvoegingen komt het totaal aantal gemeenten in Nederland op 1 januari 2019 op 355.

1.1.1 Bescherming van de persoonlijke levenssfeer

Wet op de orgaandonatie

Na een hoofdelijke stemming werd het initiatiefvoorstel tot wijziging van de Wet op de orgaandonatie op 13 februari 2018, met 38 stemmen voor en 36 stemmen tegen, aangenomen. Hiermee wordt een actief donorregistratiesysteem geïntroduceerd. Naast degenen die uitdrukkelijk toestemming hebben gegeven voor orgaandonatie, worden ook degenen die geen keuze bekend hebben gemaakt, geacht geen bezwaar te hebben tegen orgaandonatie. In hoeverre is daarbij sprake van een gerechtvaardigde inbreuk op het recht op de onaantastbaarheid van het lichaam, zoals vastgelegd in artikel 11 van de Grondwet? Binnen diverse fracties werd hier verschillend over gedacht, hetgeen uiteindelijk leidde tot een krappe meerderheid voor het wetsvoorstel.

De Kamer had drie termijnen nodig om tot besluitvorming over dit wetsvoorstel te komen. In het debat van 30 januari 2018 werd gewezen op het belang van goede voorlichting aan kwetsbare groepen. De vragen spitsten zich voorts toe op de positie van nabestaanden, de rol van artsen en de grondwettelijke onaantastbaarheid van het lichaam. De initiatiefneemster werd verzocht om een schriftelijke reactie die de inzet vormde voor de voortzetting van het debat op 6 februari. Een week later werd verzocht om een derde termijn, in verband met een gewijzigde motie die was aangepast na contact met de Griffier van de Kamer. Deze motie roept de regering op met het veld in gesprek te gaan

Initiatiefneemster Pia Dijkstra (D66 Tweede Kamer)
tijdens het debat op 6 februari 2018 (rechts)
en na de stemming op 13 februari 2018 (links)

In de bankjes:
Arda Gerkens (SP)

over de wijze waarop invulling kan worden gegeven aan de positie van nabestaanden en artsen, teneinde te komen tot een kwaliteitsstandaard; het gebruik van de kwaliteitsstandaard zal worden verankerd in een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB). Deze AMvB zal aan de Kamer worden voorgelegd.

Inwerkingtreding Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017

De nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, op 11 juli 2017 door de Eerste Kamer aanvaard³, beoogt een balans te vinden tussen enerzijds effectief functionerende diensten en anderzijds respect voor grondrechten als de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van burgers. Niettemin werd de nieuwe wet in een op 21 maart 2018 gehouden raadgevend referendum door een kleine meerderheid van de Nederlandse kiezers afgewezen (49,44% tegen, 46,53% voor, 4,03% blanco). De regering heeft de Kamers vervolgens bij brief van 6 april 2018 medegedeeld dat zij ondanks de uitslag sterk hechtte aan de spoedige inwerkingtreding van de in haar ogen essentiële wet. Die inwerkingtreding zou per 1 mei 2018 moeten plaatsvinden.

De commissie voor Binnenlandse Zaken van de Eerste Kamer heeft vervolgens een aantal keren met de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties gecorrespondeerd (verslagen schriftelijke overleggen van 16 april 2018, van 7 mei 2018 en van 25 juni 2018). Centraal stond de vraag of de inwerkingtreding bij koninklijk besluit kon worden geregeld (zoals de regering onder verwijzing naar de spoedprocedure van artikel 12 Wet raadgevend referendum betoogde) of dat daarvoor een door beide Kamers te behandelen wetsvoorstel benodigd was (wat werd afgeleid uit artikel 11 Wet raadgevend referendum). Uiteindelijk heeft een meerderheid van de commissie het standpunt van de regering gevolgd dat inwerkingtreding bij koninklijk besluit mogelijk was.

Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming

Op 15 mei 2018 heeft de Eerste Kamer het wetsvoorstel Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming aangenomen. Door deze uitvoeringsregelgeving, behorende bij de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG), wordt onder meer de Autoriteit Persoonsgegevens aangewezen als nationale toezichthouder en krijgt zij de bevoegdheid bestuurlijke boetes op te leggen aan organisaties die zich niet aan de privacywetgeving houden. Op 25 mei 2018 is de AVG in werking getreden. Deze verordening heeft tot doel de privacywetgeving in de EU te harmoniseren, het vrij verkeer van gegevens binnen de EU te bevorderen en de privacyrechten van burgers te versterken. De Eerste Kamer heeft het wetgevings- en onderhandelingsproces intensief gevolgd, tot aan de instemming met de AVG door het Europees Parlement. Daarbij is regelmatig schriftelijk overleg gevoerd met de bewindspersonen van het ministerie van Veiligheid en Justitie.

³ Zie Jaarbericht 2016-2017, p. 11.

Verplicht eigen risico

De Eerste Kamer stemde op 26 september 2017, na een spoedprocedure, in met een wetsvoorstel om het verplicht eigen risico in de zorg voor 2018 te bevriezen. De regering verzocht de Tweede en Eerste Kamer om een spoedbehandeling van het op 25 september 2017 ingediende wetsvoorstel, zodat de maatregel inderdaad in 2018 van kracht kon worden. Dat betekende dat beide Kamers op dezelfde dag over het wetsvoorstel moesten stemmen, hetgeen sinds 1914 niet meer was voorgekomen. Het bleek dit vergaderjaar echter geen uitzondering te zijn (zie kader). De regering wil het verplicht eigen risico voor de zorgverzekering ook van 2019 tot en met 2021 ongewijzigd laten. Een voorstel daartoe bereikte de Eerste Kamer op 19 juni 2018. Dit keer werd de Kamer verzocht om een ‘gewone’ spoedige behandeling, zodat het voorstel tijdig in werking kan treden. De Eerste Kamer gaf gehoor aan het verzoek van de regering en debatteerde op 11 september 2018 over het wetsvoorstel.

OPMERKELIJK

De Eerste Kamer behandelde in het parlementaire jaar 2017-2018 twee wetsvoorstellen in een spoedprocedure hetgeen sinds 1914 – toen in verband met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog negen spoedwetten op dezelfde dag door beide Kamers geloodst werden – niet meer was voorgekomen. Het ging om het Ongewijzigd laten van het verplicht eigen risico voor de zorgverzekering voor het jaar 2018 en de Tijdelijke wet taakverwaarlozing Sint Eustatius.

Vastleggen en bewaren kentekengegevens door politie

Bij de behandeling van het wetsvoorstel Vastleggen en bewaren kentekengegevens door politie heeft de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid veel aandacht besteed aan de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Met dit voorstel mag de politie kentekengegevens opslaan in een kentekenregister en binnen vier weken gebruiken bij de opsporing van een specifiek misdrijf. De kentekengegevens omvatten onder meer het kenteken, de locatie en het tijdstip van passage.

Gelet op de impact op de persoonlijke levenssfeer die deze bevoegdheid van de politie met zich mee brengt, zijn tijdens het plenaire debat over het wetsvoorstel verschillende kritische kanttekeningen geplaatst. Zo werd aangehaald dat het verzamelen van de kentekengegevens een ongericht karakter heeft. Daarnaast zijn kritische vragen gesteld over het verwijderen van de gegevens uit het register. Volgens het wetsvoorstel moeten deze geautomatiseerd verwijderd worden, wat echter nog niet betekent dat zij automatisch worden verwijderd. Voorts zijn vraagtekens geplaatst bij de effectiviteit van de maatregelen. Het wetsvoorstel is op 21 november 2017 aangenomen.

In de bankjes:
Reina de Bruijn-Wezeman
(VVD)

In de bankjes:
Henriëtte Prast (D66),
Anneke Wezel (SP)

Computercriminaliteit III

Ook bij de behandeling van het wetsvoorstel Computercriminaliteit III heeft de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid uitgebreid stilgestaan bij de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Dit voorstel is bedoeld om de opsporing en vervolging van computercriminaliteit te versterken. Politie en justitie mogen onder bepaalde voorwaarden heimelijk en op afstand onderzoek doen in een geautomatiseerd werk (bijvoorbeeld een pc of mobiele telefoon). Gelet op de ingrijpende bevoegdheden die politie en justitie krijgen met dit voorstel, is tijdens het plenaire debat gevraagd naar structureel en onafhankelijk toezicht op het gebruik van de bevoegdheid om te hacken. Het toezicht is namelijk middels het voorstel belegd bij de Inspectie Justitie en Veiligheid. Ook is de vraag naar voren gebracht of de beoogde regeling de tand des tijds wel kan doorstaan. De technologische ontwikkelingen staan immers niet stil. Tenslotte is aangekaart dat met de bevoegdheid tot het heimelijk en op afstand onderzoek doen in een geautomatiseerd werk zorgvuldig moet worden omgegaan en dat deze van de nodige waarborgen moet zijn voorzien. Tijdens het plenaire debat op 19 juni 2018 is een motie ingediend waarin de regering wordt verzocht de Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB), waarbij misdrijven aangewezen kunnen worden waarvoor de bevoegdheid tot binnendringen in een geautomatiseerd werk wordt gecreëerd, voor te leggen aan de Eerste Kamer. De motie verzoekt dat ook te doen bij eventuele toekomstige wijzigingen. Door voorlegging aan de Kamer kan zij een proportionaliteitstoets uitvoeren. De motie is met algemene stemmen aangenomen.

1.1.2 Toegang tot het recht

Beleidsdebat staat van de rechtsstaat

Op 22 mei 2018 heeft het periodieke beleidsdebat over de staat van de rechtsstaat plaatsgevonden. De Leden van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid gingen in debat met de minister van Justitie en Veiligheid en de minister voor Rechtsbescherming. Eén van de onderwerpen was de toegang van de burger tot het recht. Onderwerpen die hierbij aan de orde zijn gesteld, waren onder meer de financiering van de gesubsidieerde rechtsbijstand, de toegankelijkheid van de rechterlijke macht en de digitalisering van de rechtspraak. Gevraagd is tijdens het debat naar de visie van de minister voor Rechtsbescherming op de gesubsidieerde rechtsbijstand en de financiering daarvan, naar aanleiding van zorgelijke geluiden uit de maatschappij over bezuinigingen op deze bijstand. De minister heeft daarom de toezegging gedaan de Eerste Kamer te informer over het richtinggevend perspectief voor de herziening van de rechtsbijstand.

De minister voor Rechtsbescherming heeft tijdens het debat ook, naar aanleiding van kritische vragen, de toezegging gedaan onderzoek te laten verrichten naar signalen dat het aantal verstekvonnissen is gestegen waar zittingslocaties zijn opgeheven. Door de invoering van de herziening van de gerechtelijke kaart is namelijk het aantal arrondissementsparketten teruggebracht van negentien naar tien. De digitalisering van de rechtspraak, in de vorm van het programma KEI (Kwaliteit en Innovatie), is ook ter sprake gekomen tijdens het beleidsdebat. Dit programma is stopgezet door de

In de bankjes:
Gom van Strien en
Marjolein Faber (PVV)

Raad voor de rechtspraak, onder andere wegens te hoge kosten. Tijdens het debat werd gevraagd wat digitalisering in het algemeen, en het stopzetten van het KEI-programma in het bijzonder, voor consequenties hebben voor de burger en zijn toegang tot het recht en de rechter.

Vervolging en berechting in Nederland van strafbare feiten rond neerhalen vlucht MH17

Dinsdag 10 juli 2018 debatteerde de Eerste Kamer over twee wetsvoorstellen die in samenwerking met Oekraïne de vervolging en berechting in Nederland van strafbare feiten rond het neerhalen van vlucht MH17 moeten regelen. Het eerste wetsvoorstel betreft de goedkeuring van het Verdrag met Oekraïne inzake internationale juridische samenwerking met betrekking tot misdrijven die verband houden met het neerhalen van vlucht MH17 op 17 juli 2014. Het tweede wetsvoorstel regelt de uitvoering van het Verdrag. De vervolging en berechting van het neerhalen vindt plaats in Nederland volgens de regels van het Nederlandse (straf)procesrecht. De Leden benadrukten in het debat dat zij de voorstellen van het kabinet steunden en dat de wetsvoorstellen strikt genomen niet plenair behandeld hadden hoeven worden. Na afloop van het debat was een stemming dan ook niet nodig: beide wetsvoorstellen werden unaniem aanvaard.

1.1.3 Non-discriminatie

Gedeeltelijk verbod gezichtsbedekkende kleding

De Wet gedeeltelijk verbod gezichtsbedekkende kleding verbiedt het dragen van gezichtsbedekkende kleding in het openbaar vervoer en in onderwijs-, overheids- en zorginstellingen. Het voorstel betreft formeel iedere vorm van gezichtsbedekking, maar zal in de praktijk vooral op islamitische vrouwen die een boerka of nikab dragen van toepassing zijn. Een vraag waarvoor de Eerste Kamer zich gesteld zag, was dan ook of het wetsvoorstel in overeenstemming met het gelijkheidsbeginsel en de vrijheid van godsdienst was. Behandeling van het wetsvoorstel heeft mede vanwege de kabinetswisseling lang stilgelegen. Op het nader voorlopig verslag van de Kamer van 10 juli 2017 werd pas op 26 april 2018 met een nadere memorie van antwoord door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties gereageerd. Na een plenair debat op 12 juni 2018 nam de Eerste Kamer het voorstel op 26 juni aan. Zij dwong daarbij wel diverse toezeggingen van de regering af. Zo moest deze toezeggen de effecten van de wet in kaart te brengen en de Kamer daarover te informeren. De regering heeft voorts toegezegd zorgvuldig te communiceren over de reikwijdte van de wet en bevestigd dat de professionals in de betrokken sectoren nooit verantwoordelijk zijn voor de handhaving van het gedeeltelijk verbod. Dat zijn uitsluitend politie en justitie.

Implementatiewet vierde anti-witwasrichtlijn

Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel ter Implementatie van de vierde Europese anti-witwasrichtlijn op 9 en 10 juli 2018 besteedde de Eerste Kamer ruim aandacht aan de beginselen van proportionaliteit en non-discriminatie.

Nieuwe Kamerleden

- 1 *Pia Lokin-Sassen en Max Aardema (31 oktober 2017)*
- 2 *Wouter Van Zandbrink (13 februari 2018)*
- 3 *Mary Fiers (3 april 2018)*
- 4 *Geert Reuten (26 juni 2018)*
- 5 *Roel Wever (11 september 2018)*

De in de richtlijn opgenomen maatregelen zijn gericht tegen witwassen en het aanwenden van geld voor terroristische doeleinden met gebruikmaking van het financieel stelsel. De implementatie van de richtlijn heeft tot gevolg dat financiële instellingen, in het geval van een financiële transactie of een zakelijke relatie, voortaan verscherpt cliëntenonderzoek moeten uitvoeren naar binnenlandse politiek prominente personen (PPP's), zoals bewindspersonen en Kamerleden, én hun familieleden.

Alle fracties in de Eerste Kamer spraken tijdens het plenaire debat hun steun uit voor het strenger aanpakken van witwaspraktijken en terrorismefinanciering. Wel uitten de meeste woordvoerders hun zorgen over de proportionaliteit van het middel dat voorlag. Is het wel proportioneel dat ook familieleden van PPP's worden onderworpen aan een verscherpt cliëntenonderzoek? En bestaat bovendien niet het risico dat banken – vanwege de kosten van het cliëntenonderzoek – politieke prominenten en hun familieleden zullen weren als klanten? Om tegemoet te komen aan de zorgen van de Kamer deed de minister van Financiën de toezegging dat toezichthouder De Nederlandsche Bank zal monitoren of cliënten door banken worden geweigerd omdat zij PPP of familie van een PPP zijn. Tevens zegde hij toe de implementatie van de richtlijn breed te zullen evalueren. De Eerste Kamer heeft vervolgens het voorstel op 10 juli 2018 aangenomen.

*In de bankjes:
Alexander Rinnooy Kan
en Joris Backer (D66)*

Verlaagd wettelijk collegegeld

De Eerste Kamer debatteerde 9 en 10 juli 2018 over het voorstel van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over de Wet verlaagd wettelijk collegegeld. Met dit voorstel wordt een wettelijke grondslag gecreëerd om bij Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) voor bepaalde groepen studenten in het hoger onderwijs het wettelijk collegegeld te verlagen. Tijdens het debat werden twee moties aangenomen. De eerste motie verzocht de regering bij de toelichting op toekomstige voor te hangen AMvB's te streven naar op onderzoek gebaseerde argumentaties. De tweede motie verzocht de verdeling van het door de maatregel beschikbare budget opnieuw te bezien na evaluatie. Het wetsvoorstel werd unaniem aanvaard.

1.2 Consultatie van deskundigen I

Consultatie van deskundigen

De Eerste Kamer organiseert in voorbereiding op de plenaire behandeling van een wet, nota of beleidsthema geregeld deskundigenbijeenkomsten. Bij deze bijeenkomsten worden deskundigen, adviesraden en/of belanghebbenden gevraagd naar hun visie. Doel van die gesprekken is om informatie te verkrijgen over voor de Kamer relevante aspecten van wetgevingskwaliteit, zoals effectiviteit en uitvoerbaarheid.

Zorgplicht kinderarbeid

De commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking (BDO) hield op 3 oktober 2017 een deskundigenbijeenkomst over kinderarbeid. Aanleiding was het initiatiefwetsvoorstel-Kuiken over een zorgplicht kinderarbeid. Het wetsvoorstel voorziet in een zorgplicht voor Nederlandse bedrijven ter voorkoming van levering van goederen en diensten die met kinderarbeid tot stand zijn gekomen. Het voorstel is op 7 februari 2017 aangenomen door de Tweede Kamer en op 11 juli 2017 besloot de commissie BDO een deskundigenbijeenkomst te organiseren in aanloop naar de plenaire behandeling in de Eerste Kamer. In totaal hoorde de commissie elf deskundigen vanuit maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven, de wetenschap en adviesorganen.

Uitvoerbaarheidstoets

Op 19 juni 2018 organiseerde de vaste commissie voor Financiën voor alle Leden van de Eerste Kamer een deskundigenbijeenkomst uitvoerbaarheidstoets. Aanleiding vormde de vraag op welke wijze een zogenoemde uitvoeringstoets – uitgevoerd door ministeries en hun uitvoeringsorganisaties – zou moeten worden ingericht om een bruikbaar instrument te kunnen zijn voor de Leden van de Eerste Kamer om tot een goede afweging ten aanzien van de uitvoerbaarheid van wetgeving te komen. Tijdens de deskundigenbijeenkomst gingen de aanwezige senatoren in gesprek met vertegenwoordigers van enkele ministeries, het Adviescollege Toetsing Regeldruk (ATR) en de Raad van State over de huidige praktijk van uitvoerbaarheidstoetsing bij voorgenomen wetgeving. Vertegenwoordigers van adviesorganen (WRR en SCP) en de wetenschap gaven hun visie op de effecten van decentralisatie van beleid, het doenvermogen van burgers en het gebruik van data-analyse en bulkdata op de uitvoerbaarheid van wetgeving.

*Deskundigenbijeenkomst
Uitvoerbaarheidstoets*

1.3 Verworpen en aangehouden wetsvoorstellen

Verlenging naturalisatietermijn

Op 3 oktober 2017 heeft de Eerste Kamer het voorstel van rijkswet Verlenging naturalisatietermijn van vijf naar zeven jaar verworpen. Met dit voorstel zou de Rijkswet op het Nederlanderschap de termijn verlengen waarop iemand het Nederlanderschap kan aanvragen van vijf naar zeven jaar na toelating en hoofdverblijf in Nederland. Tijdens de plenaire behandeling op 26 september 2017 uitten diverse fracties kritiek omdat dit wetsvoorstel door de langere wachttijd de integratie van vreemdelingen zou bemoeilijken; deze fracties zagen naturalisatie als een middel om de integratie te bevorderen. Andere fracties konden het voorstel daarentegen billijken omdat zij naturalisatie juist als het sluitstuk van een geslaagde integratie zien. In het debat is een motie ingediend die de regering verzoekt om maatregelen te nemen om de integratie van vluchtelingen te optimaliseren en daarbij te onderzoeken in hoeverre de duur van de naturalisatietermijn daaraan bijdraagt. Deze motie is op 3 oktober 2017 wél aangenomen.

Doorverkoop toegangskaarten

Het initiatiefvoorstel-Jasper van Dijk en Van Toorenburg Doorverkoop toegangskaarten beoogde te regelen dat toegangskaarten voor evenementen niet te koop mogen worden aangeboden en niet mogen worden verkocht tegen een hogere prijs dan de oorspronkelijke verkoopprijs. Tijdens het plenaire debat op 10 oktober 2017 over het initiatiefvoorstel hadden sommige fracties ernstige twijfels over de juridische en praktische haalbaarheid van de beoogde regeling. Zo vroegen zij zich af of gedupeerden wel een rechtsgang zouden maken, gelet op de hoge kosten van een civiele procedure. Daarbij werd tevens opgemerkt dat publiekrechtelijke handhaving meer voor de hand ligt dan handhaving via het civiele recht. Zij vonden ook dat de sector zelf primair aangewezen is om de problematiek van de doorverkoop van toegangskaarten en prijsopdrijving aan te pakken. Hoewel een deel van de fracties groot voorstander was van het initiatiefvoorstel, is het op 24 oktober 2017 verworpen.

Zorgplicht kinderarbeid

Op 19 december 2017 vond de plenaire behandeling plaats van het initiatiefwetsvoorstel-Kuiken over een zorgplicht kinderarbeid. Het voorstel voorziet in de invoering van een zorgplicht door bedrijven ter voorkoming van de levering van goederen en diensten die met behulp van kinderarbeid tot stand zijn gekomen. De commissie Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking (BDO) bereidde de plenaire behandeling voor in drie schriftelijke rondes en een deskundigenbijeenkomst. Na de eerste termijn besloot de Kamer op verzoek van de initiatiefneemster om de behandeling aan te houden om haar in de gelegenheid te stellen per brief in te gaan op vragen en opmerkingen uit het debat. Op 3 juli 2018 verzocht de commissie BDO de initiatiefnemer om zo snel mogelijk na het zomerreces, maar uiterlijk vóór het herfstreces, de toegezegde brief naar de Kamer te sturen zodat de behandeling van het wetsvoorstel kan worden afgerond.

*Initiatiefneemster Attje Kuiken (PvdA
Tweede Kamer) en minister
Sigrid Kaag voor Buitenlandse Handel
en Ontwikkelingssamenwerking*

Verdringingstoets

Dat naast deskundigen ook burgers en belangenorganisaties de Leden van de Eerste Kamer kunnen informeren over hun visie op een beleidsthema of specifiek wetsvoorstel, bleek tijdens de behandeling van het initiatiefvoorstel voor de Wet Verdringingstoets. Voorafgaand aan het plenaire debat over het wetsvoorstel op 6 maart 2018 kregen de voorzitter en enkele Leden van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid een petitie aangeboden van een delegatie van FNV Uitkeringsgerechtigden en mensen met een arbeidsbeperking. De delegatie vroeg aandacht voor de ongewenste verdringing van reguliere banen op de arbeidsmarkt als gevolg van de re-integratie van mensen met een bijstandsuitkering. Het doel van het initiatiefwetsvoorstel van het Tweede Kamerlid Karabulut (SP) is het tegengaan van ongewenste verdringing, door middel van een verdringingstoets. Na de eerste termijn van het plenaire debat vroeg de initiatiefneemster om de behandeling ervan aan te houden, zodat zij zorgvuldig zou kunnen ingaan op de kritische geluiden uit de Kamer over de onderbouwing van het voorstel. Zij zegde toe eerst aanvullend onderzoek te zullen verrichten. Een Kamermeerderheid stemde in met het verzoek om aanhouding.

2. De Eerste Kamer als controleur van de regering

Algemene Politieke Beschouwingen

De Kamer debatteerde maandag 4 en dinsdag 5 december 2017 voor het eerst met het kabinet-Rutte III tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen (APB). Daarbij kwamen de fractievoorzitters van de twaalf partijen in de Kamer aan het woord over de hoofdlijnen van het regeringsbeleid van het nieuwe kabinet Rutte III op basis van de Miljoenennota en de plannen uit het regeerakkoord. Hoofdthema's in het debat waren de klimaataanpak, de btw-verhoging, de afschaffing van het referendum, het schrappen van de dividendbelasting, migratie en integratie en een mogelijk parlementaire onderzoek van de Kamer naar besluitvorming over de totstandkoming van de Nationale Politie. Tijdens het debat zijn drie moties aangenomen. Eén daarvan roept de regering op snel met een pakket maatregelen te komen voor verdergaande CO2-reductie. Een andere motie roept de regering op armoede onder kinderen te verminderen. Ten slotte nam de Eerste Kamer een motie aan voor een evaluatie van maatregelen om de arbeidsparticipatie en inkomenspositie van mensen met een beperking te verbeteren.

In de bankjes:

Annemarie Jorritsma (VVD) en

Roel Kuiper (ChristenUnie)

Algemene Financiële Beschouwingen

Dinsdag 12 december 2017 vonden de Algemene Financiële Beschouwingen (AFB) plaats. De Kamer debatteerde met de minister en staatssecretaris van Financiën onder meer over het verhogen van het lage btw-tarief, ontwikkeling van de koopkracht, het afschaffen van de dividendbelasting, investeren in zorg en onderwijs en een eerlijke verdeling van welvaart. De Kamer nam op 19 december twee moties aan die tijdens het debat waren ingediend. De eerste motie roept de regering op de doelmatigheidskorting van € 183 miljoen voor het onderwijs te verzachten en bij voorkeur

ongedaan te maken. De tweede motie vraagt de regering in de jaarlijkse besluitvorming in aanloop naar de Miljoenennota, Rijksbegroting en Belastingplan expliciet na te gaan hoe de extremen in marginale druk verder vermindert kunnen worden.

Pakket Belastingplan 2018

Dat de Eerste Kamer in haar controlerende rol bijzondere aandacht heeft voor rechtmatigheid en uitvoerbaarheid van voorgenomen wetgeving, bleek tijdens de behandeling van het voorstel tot Wijziging van de Wet inkomstenbelasting 2001 tot het geleidelijk uitfaseren van de aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld, dat onderdeel uitmaakte van het pakket Belastingplan 2018. De regering beoogde met dit voorstel de zogenoemde ‘regeling-Hillen’, waardoor huizenbezitters die hun hypotheek (bijna) hebben afgelost recht houden op een fiscale aftrek, over een periode van 30 jaar uit te faseren. Tijdens de plenaire behandeling vroegen meerdere fracties aan de staatssecretaris van Financiën of de uitfasering van de regeling niet tot een afnemend vertrouwen van burgers in de overheid zou kunnen leiden, omdat tussentijds de regels omtrent de fiscale behandeling van de eigen woning worden aangepast. Daarnaast wezen enkele woordvoerders erop dat de fiscale behandeling van de eigen woning (te) complex is geworden voor zowel burgers als de Belastingdienst. In reactie op de zorgen van de Kamer deed de staatssecretaris de toezegging om de geplande evaluatie van de eigenwoningregeling te vervroegen naar 2019 en hierin tevens aandacht te zullen besteden aan uitvoerbaarheid en rechtszekerheid. Het wetsvoorstel werd op 19 december 2017 aangenomen.

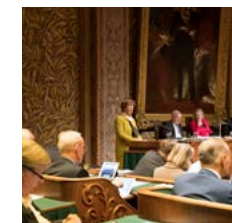
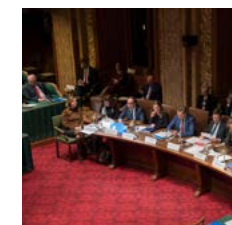
Interpellatie Koffeman: mestfraude

Op 21 november 2017 hield de Kamer op verzoek van senator Koffeman een interpellatiedebat met de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over recente berichtgeving inzake mestfraude. Directe aanleiding voor de interpellatie was het feit dat de politie, de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) en het Openbaar Ministerie constateerden dat er sprake was van stelselmatige en georganiseerde wetsovertreding bij mestverwerking in de veesector. Een ontwikkeling die van invloed zou kunnen zijn op de bereidheid van de EU om Nederland vanaf 2018 opnieuw toestemming te verlenen onder bepaalde voorwaarden af te wijken van de stikstofgebruiksnorm voor dierlijke mest (derogatie). Tijdens het debat werden door senatoren zorgen geuit over de capaciteitsproblemen bij de NVWA. Ook bestonden er twijfels over het voornemen van de minister om van de sector te vragen via zelfregulering met een plan van aanpak te komen gericht op het tegengaan van mestfraude, terwijl is gebleken dat de sector al jaren op de hoogte was van de fraude. De minister hield ondanks de kritiek van de senatoren vast aan haar inzet om het initiatief bij de sector te leggen. Wel zegde zij toe de Kamer een appreciatie te sturen over het plan van aanpak van de sector en daarbij aan te geven wat de regering aanvullend zal gaan doen. De minister deed ook de toezegging dat ze de Kamer jaarlijks op de hoogte zal houden van de stand van zaken van de aanpak van mestfraude.

Niko Koffeman (Partij voor de Dieren)

Algemene politieke beschouwingen

Impressie van de Algemene politieke beschouwingen op 4 en 5 december 2017 over het regeerakkoord en de hoofdlijnen van het regeringsbeleid voor 2018

In de bankjes:
Jan Anthonie Bruijn
(VVD)

2.1. Consultatie van deskundigen II

Staat van de rechtsstaat

In de aanloop naar het beleidsdebat over de staat van de rechtsstaat, dat op 22 mei 2018 heeft plaatsgevonden, heeft de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid een deskundigenbijeenkomst georganiseerd om het debat voor te bereiden. Tijdens de deskundigenbijeenkomst op 6 februari 2018 werden twee thema's behandeld: de positie van de rechtspraak binnen de trias politica en de positie van de burger in de rechtsstaat, meer in het bijzonder de toegang van de burger tot het recht en de rechter. Bij elk thema gaven vier deskundigen hun visie op het onderwerp. Daarbij zijn onder meer digitalisering, innovatie, gesubsidieerde rechtsbijstand en financiering van de rechtspraak aan de orde gekomen. Na de inleidingen werden de senatoren in de gelegenheid gesteld vragen te stellen aan de deskundigen.

Toekomst Economische en Monetaire Unie

Is het mogelijk de Economische en Monetaire Unie (EMU) verder te verdiepen zonder het democratisch tekort van de EU nog verder te vergroten? En welke stappen zijn er nodig voor en na het voltooien van de Europese bankenunie en de kapitaalmarktunie? Deze vragen kwamen aan de orde tijdens de deskundigenbijeenkomst over de toekomst van de Economische en Monetaire Unie (EMU), die op dinsdag 13 februari 2018 werd gehouden door de vaste Eerste Kamercommissies voor Financiën en Europese Zaken. Aanleiding voor deze deskundigenbijeenkomst vormden de discussienota over de verdieping van de EMU en het hieruit volgende pakket concrete (deels wetgevende) voorstellen van de Europese Commissie om de Europese muntunie te voltooien. Door het spreken met de deskundigen beoogden de senatoren meer inzicht te verkrijgen in de voorgestelde plannen en zodoende de onderhandelingen in Brussel over de toekomst van de euro en de inzet van de Nederlandse regering hierin, nauwgezet te kunnen volgen. Onder meer wetenschappers, vertegenwoordigers van de nationale overheid en de EU, en enkele adviesorganen gingen met de aanwezige senatoren in gesprek over de toekomst van de monetaire unie.

2.2. Commissieactiviteiten

Europese parlementaire week

Op 19 en 20 februari 2018 vond in het Europees Parlement in Brussel de Europese parlementaire week plaats. Ook een delegatie van de vaste commissie voor Financiën nam deel. De parlementaire week bestond uit twee onderdelen: de jaarlijkse interparlementaire conferentie over het Europees semester – het kader waarbinnen het economisch- en begrotingsbeleid van de lidstaten wordt vormgegeven – en de interparlementaire conferentie inzake stabiliteit, economische coördinatie en bestuur in de Europese Unie. Deze laatste conferentie wordt ieder half jaar georganiseerd door het Europees Parlement en het nationale parlement van de lidstaat die het EU-voorzitterschap bekleedt, onder artikel 13 van het Europese ‘begrotingspact’. Het doel van de conferentie is vertegenwoordigers van de nationale parlementen informatie en best practices te laten uitwisselen over de implementatie van de Europese begrotingsregels in hun land. Zo beogen de parlementen bij te dragen aan de democratische verantwoording over het economisch bestuur en begrotingsbeleid in de EU. Tijdens de conferenties gingen afgevaardigden van nationale parlementen, het Europees Parlement en de Europese Commissie met elkaar in gesprek over de beleidsprioriteiten voor het Europees semester 2018, de toekomst van de Economische en Monetaire Unie en het Meerjarig Financieel Kader (MFK) voor 2021-2027.

Peter Ester (ChristenUnie) en Marnix van Rij (CDA) tijdens de Europese parlementaire week

NAVO

Zondag 10 en maandag 11 juni 2018 bracht de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking (BDO) van de Eerste Kamer een werkbezoek aan het nieuwe NAVO-hoofdkwartier in Brussel. De commissie bezocht Brussel om meer inzicht te krijgen in de actuele ontwikkelingen binnen de NAVO en sprak met diverse militaire en civiele medewerkers over onder meer de NAVO-top in juli van dat jaar. Ook kwamen de Defensienota 2018 van de regering, de militaire mobiliteit op het Europese continent en de defensie-uitgaven van de NAVO-lidstaten aan bod. Tevens bracht de commissie een bezoek aan de Permanente Vertegenwoordigingen van Nederland bij de NAVO en bij de EU, waarbij ook uitgebreid werd gesproken over de diverse initiatieven op het gebied van defensie die zijn gestart binnen de Europese Unie.

In de bankjes:
Elco Brinkman en Niek-Jan
van Kesteren (CDA)

Nationaal Cyber Security Centrum

Op 26 juni 2018 hebben de Leden van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid een werkbezoek afgelegd aan het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC) in Den Haag. Tijdens het werkbezoek werden zij ontvangen door de Directeur Cyber Security, mevrouw Zorko. De Leden kregen van verschillende ambtenaren uitleg over het Cybersecuritybeeld 2018, de Cybersecurity Agenda en het wetsvoorstel Wet beveiliging netwerk- en informatiesystemen, dat in behandeling is bij de Eerste Kamer. Het wetsvoorstel implementeert EU-richtlijn 2016/1148 die voor meer harmonisatie moet zorgen op het gebied van netwerk- en informatiebeveiliging in de Europese Unie.

2.3 Implementatie aanbevelingen Tijdelijke commissie werkwijze Eerste Kamer

De op 27 september 2016 ingestelde Tijdelijke commissie werkwijze Eerste Kamer had tot taak het uitvoeren van een analyse en het doen van aanbevelingen met betrekking tot de werkwijze van de Kamer.⁴ Tijdens het afgelopen parlementaire jaar heeft de Eerste Kamer op 24 oktober 2017 het verslag met de conclusies en aanbevelingen van de commissie plenair besproken. Tijdens dit debat heeft de Kamer vrijwel alle conclusies en aanbevelingen van de commissie overgenomen. Er bleek geen meerderheid te zijn voor de aanbeveling de functie van de Permanente Vertegenwoordiger van de Staten-Generaal in Brussel voor een periode van twee jaar te versterken. De Voorzitter zegde toe in de Huishoudelijke Commissie te bespreken hoe een redelijke verhoging van de fractiebudgetten kan worden gerealiseerd en hoe in de toekomst zo groot mogelijke openbaarheid van commissievergaderingen kan worden bewerkstelligd.

⁴ Zie eerder Jaarbericht 2016-2017, p. 6-7.

Na afloop van het debat is de commissie van rechtswege opgeheven en zette de Kamer zich aan de implementatie van de aanbevelingen:

- Bij brief van 10 november 2017 is aan de regering een reeks verzoeken over onder meer spoedeisende wetsvoorstellen, de beschikbaarstelling van uitvoerbaarheids- en handhaafbaarheidstoetsen en het ontvangen van geconsolideerde wetsteksten voorgelegd. De Tweede Kamer heeft een soortgelijke brief ontvangen. Het overleg over deze verzoeken is nog gaande;
- Op 12 december 2017 heeft de Eerste Kamer haar Reglement van Orde aangepast en aangevuld. De wijzigingen betreffen de openbaarheid van commissievergaderingen, het vervallen van moties, de wijze van stemmen en het verrichten van parlementaire onderzoek;
- In de op 26 juni 2018 door de Kamer goedgekeurde Raming 2019 is een redelijke verhoging van de fractiebudgetten (in de vorm van indexering) verwerkt. Tevens is hierin een bedrag van 50.000 euro voor het aanstellen van stagiairs door de fracties vastgelegd;
- Een van de commissiekamers wordt door middel van plaatsing van audio- en video-apparatuur geschikt gemaakt voor het houden van openbare commissievergaderingen. In de zomer van 2020 verhuist de Eerste Kamer naar het voormalig stadspaleis Huguetan aan de Lange Voorhout in Den Haag. Voor deze locatie wordt gestreefd naar openbare commissievergaderingen waarbij publiek ook lijfelijk aanwezig kan zijn;
- Tevens wordt gewerkt aan een zogenaamd ‘motievolgsysteem’ waarmee de uitvoering door de regering van aangenomen moties systematischer kan worden gemonitord.

*In de bankjes:
Niko Koffeman (PvdD) en
Tineke Strik (GroenLinks)*

3. Koninkrijksrelaties

Tijdelijke wet taakverwaarlozing Sint Eustatius

De behandeling van het wetsvoorstel Tijdelijke wet taakverwaarlozing Sint Eustatius op 6 februari 2018 was om meerdere redenen uniek. Allereerst inhoudelijk: met het wetsvoorstel is beoogd voorzieningen te treffen in verband met de grove taakverwaarlozing van het bestuur van het openbaar lichaam Sint Eustatius. Een dergelijk ingrijpen is zeer uitzonderlijk en betreft het zwaarste middel dat de regering kan inzetten tegen het betreffende bestuur dat door de maatregel buitenspel wordt gezet. Ten tweede procedureel: gezien de voorgestane urgentie, mede op basis van het rapport van de Commissie van Wijzen die tot het ingrijpen adviseerde, is besloten tot het volgen van de spoedprocedure ex artikel 56 juncto artikel 72 van het Reglement van Orde van de Eerste Kamer. Conform deze procedure hebben de commissiebehandeling, de plenaire behandeling en de stemming op één dag plaatsgevonden.

Tijdens de plenaire behandeling kreeg de Kamer van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties toegezegd ieder kwartaal te worden geïnformeerd over de voorzieningen die bij de Tijdelijke wet taakverwaarlozing Sint Eustatius zijn en worden getroffen, alsmede dat de staatssecretaris nader zou bezien op welke wijze een geleidelijke afbouw van de getroffen voorzieningen kan plaatsvinden. Meerdere fracties in de Eerste Kamer hebben benadrukt dat de proportionaliteit en subsidiariteit van de getroffen voorzieningen vereisen dat deze zo beperkt mogelijk blijven in de tijd en dat de reguliere situatie op Sint Eustatius zo snel als mogelijk dient te worden hersteld. Aangezien het rapport van de Commissie van Wijzen naast een oordeel over het bestuur op Sint Eustatius zich ook kritisch toonde over het Nederlandse aandeel in de ontstane problematiek, spitste het debat zich verder toe op de coördinerende rol met betrekking tot Koninkrijksaangelegenheden en op de positie van de Rijksvertegenwoordiger. De staatssecretaris zegde de Kamer in dat verband toe de Raad van State op korte termijn op deze punten om voorlichting te vragen en deze voorlichtingsaanvraag met de Kamer te delen.

OPMERKELIJK

Bij twee wetsvoorstellen is in het parlementaire jaar 2017-2018 gebruik gemaakt van de mogelijkheid **mondeling eindverslag** uit te brengen. Het betrof de wetsvoorstellen waarvoor de regering een verzoek tot spoedbehandeling indiende: Ongewijzigd laten van het verplicht eigen risico voor de zorgverzekering voor het jaar 2018 en de Tijdelijke wet taakverwaarlozing Sint Eustatius.

Sociaal minimum Bonaire, Sint Eustatius en Saba

De Eerste Kamer heeft op 29 juni 2018 het langverwachte onderzoeksrapport naar een ijkpunt voor de bestaanszekerheid (sociaal minimum) voor Caribisch Nederland ontvangen. Met de aanbieding van het rapport heeft de regering een belangrijke stap gezet in dit dossier, waarin de Eerste Kamer zich, bij monde van de vaste commissie voor Koninkrijksrelaties, zeer actief heeft getoond. Bij gelegenheid heeft de Kamer zich in dit dossier ook laten informeren over de posities van volksvertegenwoordigers en bestuurders in Caribisch Nederland. De Kamer zal deze posities meewegen bij het monitoren van de uitvoering van de conclusies uit het onderzoeksrapport en deze, waar mogelijk en opportuun, gebruiken bij nadere gedachtewisselingen met de betrokken bewindspersonen.

Reeds in juni 2016 nam de Eerste Kamer een motie aan waarin de regering werd opgeroepen om een sociaal minimum vast te stellen voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Een dergelijk sociaal minimum bestond al voor het Europees deel van Nederland, maar niet voor Caribisch Nederland. Waar in september 2017 de Eerste Kamer nog bericht ontving van de start van het onderzoek en de verwachte oplevering medio maart/april 2018, werd deze datum niet gehaald. Bij monde van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is vervolgens in een debat toegezegd dat het rapport vóór 1 juni 2018 aan de Eerste Kamer zou worden toegezonden. Toen ook die datum in het gedrang

In de bankjes:
Annelien Bredenoord
en Hans Engels (D66)

In de bankjes:
Anne Flierman (CDA)

dreigde te komen, heeft de Kamer middels meerdere schriftelijke overleggen met de regering, op 8 mei 2018 en op 13 juni 2018, strikt toegezien dat de voortgang in het tot stand brengen van het onderzoeksrapport werd bewaakt en dat het rapport in nauwe samenspraak met de eilandsbesturen van de territoriale openbare lichamen werd vastgesteld.

Interparlementair Koninkrijksoverleg

Het Interparlementaire Koninkrijksoverleg (IPKO) tussen de parlementen van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en Nederland vond in het parlementaire jaar 2017-2018 tweemaal plaats: in januari 2018 in Aruba en in mei/juni 2018 in Nederland. Tijdens het IPKO vormen de Eerste en Tweede Kamer een gezamenlijke Staten-Generaaldelegatie. Het IPKO in Aruba stond deels in het teken van een presentatie van Sint Maarten over de gevolgen van het passeren van orkaan Irma en de daaropvolgende wederopbouw. Ook werd gesproken over actuele ontwikkelingen in Venezuela en stelde het IPKO werkgroepen in die de realisatie van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) in de landen gaat vergelijken, met het doel best practices te kunnen delen.

Tijdens het IPKO in Nederland is met name gesproken over het innemen van een gezamenlijk standpunt over de termijn waarbinnen de Koninkrijksregering verzocht wordt te komen met het Rijkswetsvoorstel Geschillenbeslechting. Dit voorstel van rijkswet kent reeds een lange voorgeschiedenis vanaf het moment van de ontmanteling van de Nederlandse Antillen en is sinds januari 2015 in het IPKO telkens onderwerp van gesprek. Waar het IPKO eerder drie algemene uitgangspunten voor dit wetsontwerp formuleerde, heeft de regering in mei 2016 een ontwerp in internetconsultatie gegeven. Op 31 januari 2017 is vervolgens door de Koninkrijksregering de afdeling advisering van de Raad van State van het Koninkrijk om advies gevraagd. Het advies is op 23 augustus 2017 uitgebracht.⁵ Nu sindsdien geen ontwerp bij de Tweede Kamer aanhangig is gemaakt, ondanks meerdere daartoe strekkende verzoeken van de Kamers en van het IPKO, is door de IPKO-delegaties gezamenlijk besloten de staatssecretaris per brief te verzoeken het wetsontwerp uiterlijk voor 1 november 2018 bij de Tweede Kamer aanhangig te maken. De regering heeft inmiddels per brief te kennen gegeven ernaar te streven het rijkswetsvoorstel voor het einde van 2018 bij de Tweede Kamer in te dienen.

Kamervoorzitters zien schade die orkanen hebben aangericht aan vliegveld Sint Maarten

Werkbezoek Caribische Landen van het Koninkrijk en Bonaire, Sint Eustatius en Saba

Samen met de Voorzitter van de Tweede Kamer bracht de Voorzitter van de Eerste Kamer van 6 januari tot en met 14 januari 2018 een werkbezoek aan de Caribische delen van het Koninkrijk. Dit werkbezoek had in het bijzonder tot doel persoonlijk kennis te kunnen nemen van de ravage die de orkanen Irma, José en Maria in september 2017 op de Bovenwindse eilanden hebben aangericht, alsmede van de activiteiten die in het kader van wederopbouw en herstel van de eilanden zijn ontplooid. Op de eilanden is onder meer van gedachten gewisseld over rampenbestrijding en zorg en welzijn. Van de gelegenheid is voorts gebruikgemaakt om een bezoek te brengen aan de Benedenwindse eilanden Aruba, Curaçao en Bonaire. Op deze eilanden zijn verscheidene werkbezoeken afgelegd en gesprekken gevoerd over de actuele politieke, sociaaleconomische en financiële situatie van de (ei)landen, alsmede over de onderlinge verhoudingen binnen het Koninkrijk.

⁵ Blijkens de schriftelijke beantwoording van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties d.d. 8 november 2017 op vragen, gesteld tijdens de begrotingsbehandeling van Koninkrijksrelaties (hoofdstuk IV).

Prinsjesdag

De Verenigde Vergadering der Staten-Generaal op Prinsjesdag in de Ridderzaal markeert met het uitspreken van de Troonrede door de Koning de start van het nieuwe politieke jaar. De vergadering wordt geleid door de Voorzitter van de Eerste Kamer.

2 De Eerste Kamer in internationaal verband

1. De Eerste Kamer en Europa

Europese werkwijze

De Eerste Kamer stelt jaarlijks een Europees werkprogramma vast. Dit is een lijst met prioriteiten die geselecteerd zijn uit het Werkprogramma van de Europese Commissie. De Kamer verzoekt de regering om rekening te houden met de selectie, met het oog op een tijdige en adequate informatievoorziening over deze Europese voorstellen aan de Eerste Kamer.

Elk gepubliceerd Europees voorstel op de prioritaire lijst wordt geagendeerd in de eerstvolgende vergadering van de verantwoordelijke Kamercommissie. Deze bepaalt op dat moment óf en hoe het voorstel behandeld wordt. Voor alle op deze lijst voorkomende onderwerpen worden elektronische dossiers aangemaakt op Europapoort.

Ook voorstellen die niet zijn opgenomen in het Europese werkprogramma van de Eerste Kamer kunnen na publicatie alsnog in behandeling worden genomen door de Eerste Kamer. Daartoe wordt aan de agenda van de Kamercommissies wekelijks een overzicht toegevoegd van gepubliceerde voorstellen.

In vervolg op het door de Kamer aanvaarde rapport van de Tijdelijke commissie werkwijze Eerste Kamer is de Europese werkwijze in oktober 2017 op onderdelen bijgesteld, ten einde de focus van de Eerste Kamer bij de behandeling van Europese dossiers te vergroten. Het aantal nieuw aangemaakte E-dossiers in het parlementaire jaar 2017-2018 bedroeg 38, terwijl er in totaal 61 in behandeling waren.

Algemene Europese Beschouwingen

Tijdens de Algemene Europese Beschouwingen (AEB) op 10 april 2018 werd gedebatteerd over rechtsstatelijkheid in de EU, transparantie van het Europese wetgevingsproces, migratie en opvang van vluchtelingen en asielzoekers, de externe dimensie van de EU, de Brexit, de toekomst van de EU, het nieuwe Meerjarig Financieel Kader, de toekomst van de economische en monetaire unie, en de voltooiing van de bankenunie en de kapitaalmarktunie.

De AEB kregen een vervolg op 24 april 2018 met een mondeling overleg van enkele Kamercommissies met de ministers van Financiën en van Economische Zaken en Klimaat over het Europees semester 2018, de toekomst van de EMU, de bankenunie en het nieuwe MFK. Ook voerde de commissie voor Financiën overleg met de staatssecretaris van Financiën over Europese belastingonderwerpen. De Eerste Kamer heeft uit het werkprogramma van de Europese Commissie voor 2018 tweeëntwintig onderwerpen als prioritair dossier geselecteerd. Dit gebeurde aan het slot van de jaarlijkse Algemene Europese Beschouwingen (AEB).

In de bankjes:
Bob Ruers en
Meta Meijer (SP)

In aanloop naar de AEB werden diverse voorbereidende activiteiten ontplooid. Zo legde een delegatie uit de commissies voor Europese Zaken, voor Financiën en voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking eind september 2017 een werkbezoek af aan Brussel. Op 13 februari 2018 werd in de Eerste Kamer een deskundigenbijeenkomst georganiseerd over de economische en monetaire unie en de voltooiing van de financiële unie. Tevens werd van gedachten gewisseld met een delegatie van de Franse Senaat. Met betrekking tot de parlementaire behandeling van de Brexit werd samengewerkt met de Tweede Kamer, waarvan de rapporteurs op dit onderwerp ook verslag kwamen doen in de Eerste Kamer.

Voor een mogelijk nieuw akkoord over de toekomstige (handels)betrekkingen tussen de EU en het Verenigd Koninkrijk, evenals voor een eventuele verlenging – ná 29 maart 2019 – van de onderhandelingsperiode van twee jaar, is de instemming van Eerste en Tweede Kamer noodzakelijk. Mede om die reden heeft een Staten-Generaaldelegatie op 9 en 10 september 2018 een werkbezoek gebracht aan Londen.

Implementatie Europese richtlijnen

In december 2017 informeerde de regering de Kamer over de consequenties die zij wenst te verbinden aan het aangescherpte handhavingsbeleid van de Europese Commissie bij te late implementatie van richtlijnen. De regering heeft de Kamers verzocht om prioritering van implementatiewetgeving, en om in implementatieregelingen geen andere regels op te nemen dan noodzakelijk. Ook liet zij weten dat tijdige implementatie soms beter valt te verwezenlijken door middel van gedelegeerde regelgeving en dat hier bij de eerste implementatie van een richtlijn goed naar moet worden gekeken.

De Kamer heeft in haar rol als medewetgever in de schriftelijke gedachtewisseling hierover een aantal piketpalen geplaatst. De eerste is het primaat van de nationale wetgever, ook wanneer het de omzetting van Europese richtlijnen betreft. Twee andere voorwaarden betreffen de vereisten dat wanneer de regering in de implementatiewet delegatiegrondslagen wenst op te nemen zij dat spaarzaam doet en goed motiveert, en dat zulke delegatiegrondslagen bovendien zeer nauwkeurig worden geformuleerd wat betreft omvang en doel. Tot slot, dat de regering – met name wanneer de lagere regelgeving verder strekt dan een louter technische aanpassing – deze voorhangt bij de Staten-Generaal.

Transparantie van het Europese wetgevingsproces

De Eerste Kamer besteedt al geruime tijd veel aandacht aan de transparantie en de democratische legitimiteit van het Europese wetgevingsproces en in het bijzonder de openbaarheid van Raadsdocumenten. De Kamer richtte zich tot nu toe steeds op de Nederlandse regering. In het parlementaire jaar 2017-2018 trokken de Eerste en Tweede Kamer gezamenlijk op richting de Europese instellingen met concrete maatregelen ten aanzien van de bevordering van transparantie in het Europese wetgevingsproces. De brief aan Europese instellingen met deze maatregelen kon ook rekenen

In de bankjes:
Tiny Kox en Bastiaan
van Apeldoorn (SP)

op brede steun onder de nationale parlementen in de Europese Unie. Een gedetailleerde reactie van de Europese Raad, van de Raad van de EU en van de Eurogroep liet in het afgelopen jaar nog op zich wachten, maar beide Kamers zullen zich ook in het komende jaar verder actief inzetten op dit dossier.

Het pleidooi voor meer transparantie kreeg dit jaar ook bij een aantal instanties op Europees niveau meer weerklank. Het Hof van Justitie van de EU oordeelde in maart 2018 in de *De Capitani-zaak* dat in het kader van transparantie het Europees Parlement toegang moet verlenen tot triloog-documenten met de positie van de instellingen in de onderhandelingen over wetgeving. Een maand eerder publiceerde de Europese Ombudsman een kritisch rapport, waarin zij stelt dat de Raad zich niet voldoende houdt aan de openbaarheid van het wetgevingsproces wanneer de Raad optreedt als medewetgever. De Ombudsman concludeert dat hierdoor in de praktijk sprake is van wanbeheer. Het rapport is onder andere gebaseerd op een openbare raadpleging, waaraan de commissies EUZA en I&A/IBZ hebben bijgedragen. In een commissiebrief hebben zij de bevindingen van de Eerste Kamer over de openbaarheid van Raadsdocumenten en het schriftelijk overleg dat de Kamer hierover sinds 2014 voert met de Nederlandse regering, met de Europese Ombudsman gedeeld. Het Europees Parlement bevestigde verder in een resolutie van 19 april 2018 dat er meer oog moet zijn voor transparantie ter bevordering van de rol van nationale parlementen in het Europese wetgevingsproces. De commissie voor Europese Zaken van de Eerste Kamer pleitte hiervoor in december 2017 al bij het Europees Parlement in een commissiebrief aan de initiatiefnemer ter voorbereiding van het onderliggende rapport voor de resolutie.

Europees migratiebeleid

Het Europees migratie- en asielbeleid blijft voortdurend onder de aandacht van de Eerste Kamer. Ook dit parlementaire jaar heeft de Kamer veelvuldig met de regering overleg gevoerd. Er is wederom veel aandacht besteed aan de Europese voorstellen voor de hervorming van het Gemeenschappelijk Europees Asielstelsel. De Kamer heeft op 17 april 2018 mondeling overleg gevoerd met de staatssecretaris van Justitie en Veiligheid over de actuele stand van zaken van de onderhandelingen. Daarbij heeft de staatssecretaris toegezegd de Kamer te informeren over de gezinsherenigingsprocedures in de nieuwe Dublinregelgeving en over kosteloze rechtsbijstand in het kader van verkorte procedures.

De Kamer behandelde dit jaar ook de *Global Compacts* over migratie en vluchtelingen die door de Verenigde Naties worden opgesteld. In het kader van deze *Compacts* worden gemeenschappelijke uitgangspunten geformuleerd om de internationale samenwerking en verantwoordelijkheidsverdeling op deze belangrijke onderwerpen beter te organiseren. Tijdens het debat over de Begrotingsstaten Justitie en Veiligheid 2018 op 20 februari 2018 heeft de staatssecretaris van J&V toegezegd beide Kamers te informeren over de inzet van het kabinet bij de onderhandelingen over de definitieve compact voor vluchtelingen. Daarnaast is er over beide *Compacts* schriftelijk overleg met de regering gevoerd. Op 27 februari 2018 is één van de Kamerleden naar een interparlementaire conferentie in Brussel geweest om met onder andere vertegenwoordigers van de VN-agentschappen en de EU over de *Compacts* van gedachten te wisselen.

In de bankjes:

*Tanja Klip, Anne-Wil Duthler,
Menno Knip, Frank van Kappen
en Mart van de Ven (VVD)*

Europees Openbaar Ministerie (EOM)

De Eerste Kamer heeft in het parlementaire jaar 2017-2018 ingestemd met het voornemen van de regering om toe te treden tot het Europees Openbaar Ministerie (EOM). Na het debat op 3 april 2018 met de minister van Justitie en Veiligheid, waarin de Kamer nogmaals de nodige kritische kanttekeningen heeft geplaatst bij het mandaat en de (mogelijke uitbreiding van de) bevoegdheden van een EOM, alsook bij de eventuele Nederlandse deelname aan het EOM, besloot de Kamer per motie in te stemmen met de Nederlandse deelname. Gelijktijdig zijn twee andere moties aangenomen die betrekking hebben op het informeren van de Kamer over de gevolgen voor de nationale opsporings-, vervolgings- en berechtingscapaciteit en over de eventuele uitbereiding van de bevoegdheden van het EOM.

De onderhandeling over de oprichting van een EOM kent een lange voorgeschiedenis, waarin de Eerste Kamer zich meermaals zeer kritisch heeft getoond. In het voorjaar van 2017 bleek de vereiste unanimiteit in de Raad – ook zonder stellingname van Nederland – voor het oprichten van een EOM te ontbreken, waarna door een groep van zestien lidstaten een procedure voor versterkte samenwerking is gestart om alsnog te komen tot de oprichting van het EOM. De toenmalige demissionaire regering gaf op 2 juni 2017 per brief aan de finale afweging over het eindresultaat en besluitvorming over eventuele Nederlandse deelname aan het EOM over te laten aan de volgende regering. Op 23 februari 2018 heeft de regering de Kamer per brief geïnformeerd over het voornemen om toe te treden tot het EOM en de Kamer verzocht om haar oordeel hierover. Die brief vormde de aanleiding tot het debat op 3 april 2018. De vaste commissies voor Immigratie & Asiel / JBZ-Raad en voor Justitie en Veiligheid hebben de minister voorts per brief verzocht de Kamer ten minste halfjaarlijks over de voortgang te rapporteren.

*In de bankjes:
Frank Köhler (SP) en
Jan Nagel (5oPLUS)*

2. Internationale verdragen

Intrekking wetsvoorstel Opzegging van het lidmaatschap van UNIDO

De Eerste Kamer heeft als medewetgever ook een rol in het goedkeuren en opzeggen van internationale verdragen. Zo behandelde de Kamer in het parlementaire jaar 2017-2018 het wetsvoorstel om het lidmaatschap van de Organisatie van de Verenigde Naties voor Industriële Ontwikkeling (UNIDO) op te zeggen.

De primaire doelstelling van UNIDO is het bevorderen en bespoedigen van industriële ontwikkeling in ontwikkelingslanden. Eerder vond in 2012 de toenmalige regering dat UNIDO onvoldoende effectief was en diende zij een wetsvoorstel tot opzegging van het lidmaatschap in. Na een plenair debat in de Eerste Kamer op 12 november 2013 bleek dat er geen meerderheid voor dit wetsvoorstel zou zijn. In 2015 trok het kabinet na een nieuwe beoordeling dezelfde conclusie over UNIDO en besloot het voornemen tot opzegging opnieuw in te dienen. Na een eerste plenaire termijn op 19 december 2016, een tussentijdse technische briefing op 26 september 2017 en een voortzetting van het plenaire debat op 21 november 2017 werd de Kamer uiteindelijk op 5 december 2017 per brief geïnformeerd over het besluit van het kabinet om het wetsvoorstel tot opzegging van het lidmaatschap van UNIDO in te trekken.

Daarnaast heeft de Eerste Kamer via een vaste procedure een groot aantal verdragen stilzwijgend goedgekeurd (dat wil zeggen zonder behandeling) en verdragen stilzwijgend verlengd.

Ambassadeursconferentie

Donderdag 1 februari 2018 ontvingen de Eerste en Tweede Kamer de Nederlandse ambassadeurs in het kader van de jaarlijkse Ambassadeursconferentie

3. Internationale contacten

De Eerste Kamer is sterk internationaal georiënteerd en hecht veel waarde aan het onderhouden van parlementaire, diplomatieke contacten. Het parlementaire jaar 2017-2018 kende dan ook veel bijzondere uitgaande en inkomende bezoeken.

3.1 Inkomende bezoeken

Amerikaanse delegatie NCSL

Op maandag 2 oktober 2017 bracht een Amerikaanse delegatie van de National Conference of State Legislatures (NCSL) een bezoek aan de Eerste Kamer. De NCSL is een koepelorganisatie van parlementariërs op het niveau van de Amerikaanse staten. De delegatie stond onder leiding van senator Dan Blue, die lid is van de Senaat van de staat North Carolina.

Voorzitter Parlementaire Assemblée OVSE

Op vrijdag 20 oktober 2017 ontving de Voorzitter van de Eerste Kamer de Voorzitter van de Parlementaire Assemblée van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), Christine Muttonen. In de OVSE werken 57 staten samen op politiek-militair, economisch en humanitair terrein. De Parlementaire Assemblée vormt de parlementaire dimensie van de OVSE en brengt meer dan 300 parlementariërs uit alle lidstaten samen.

Vicevoorzitter CPPCC China

De Eerste Kamer ontving op maandag 7 november 2017 een hoge Chinese delegatie onder leiding van mevrouw Lin Wenyi, Vicevoorzitter van de Chinese People's Political Consultative Conference (CPPCC). De CPPCC is een politiek orgaan in China dat in relatie tot Nederland het meeste overeenkomt met de Senaat. Het bezoek van Lin Wenyi en haar delegatie stond in het teken van 45 jaar diplomatieke relaties tussen Nederland en China op ambassadeurs-niveau.

Delegatie Communistische Partij China

Een Chinese delegatie bracht op donderdag 25 januari 2018 een bezoek aan de Eerste Kamer. De delegatie werd ontvangen door de Eerste Ondervoorzitter van de Eerste Kamer, Anne Flierman, en stond onder leiding van mevrouw Li Xiaoxin, het hoofd van het Organisatie-departement van de Communistische Partij van China. Dit departement is onder meer verantwoordelijk voor de aanstelling van de ruim 70 miljoen partijfunctionarissen in China.

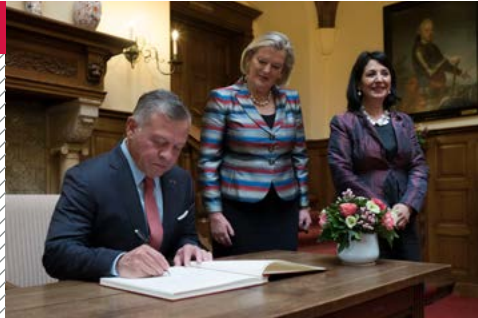
Voorzitter Duitse Bondsraad

Op maandag 5 februari 2018 bracht de Voorzitter van de Duitse Bondsraad, Michael Müller, een bezoek aan de Eerste Kamer. De Bondsraad vormt de Duitse tegenhanger van de Eerste Kamer en bestaat uit leden van de regeringen van de Duitse deelstaten. Het is traditie dat de Voorzitter van de Bondsraad jaarlijks een bezoek brengt aan Nederland in het kader van de goede betrekkingen tussen de beide landen.

Koning van Jordanië

Woensdag 21 maart 2018 ontvingen de Staten-Generaal Koning Abdullah II van het Hasjemitisch Koninkrijk Jordanië. De Koning werd in het gebouw van de Eerste Kamer ontvangen door de Voorzitter van de Eerste Kamer en de Voorzitter van de Tweede Kamer.

Voorzitter parlement Vietnam

De Voorzitter van de Eerste Kamer ontving op dinsdag 27 maart 2018 haar collega uit Vietnam, Nguyen Thi Kim Ngan, in het gebouw van de Eerste Kamer. Nguyen Thi Kim Ngan is de Voorzitter van de Nationale Assemblée, het Vietnamese parlement. Het bezoek vond plaats in het kader van de viering van 45 jaar diplomatieke betrekkingen tussen Vietnam en Nederland.

President Duitsland

Dinsdag 15 mei 2018 ontvingen de Staten-Generaal de President van de Bondsrepubliek Duitsland, Frank-Walter Steinmeier. De President werd in de Eerste Kamer verwelkomd door de Voorzitter van de Eerste Kamer en de Voorzitter van de Tweede Kamer.

Minister-president Thüringen

Donderdag 6 september 2018 bracht de minister-president van de Duitse deelstaat Thüringen, Bodo Ramelow, een bezoek aan de Eerste Kamer. De minister-president werd ontvangen door Anne Flierman, Eerste Ondervoorzitter van de Eerste Kamer. Ramelow bezocht Nederland met een delegatie in het kader van het versterken van de banden op het gebied van economie, cultuur en toerisme.

3.2 *Uitgaande bezoeken*

Hongarije

Van 4 tot 6 oktober 2017 bracht de Voorzitter van de Eerste Kamer, Ankie Broekers-Knol, samen met senator André Postema, voorzitter van de commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking, een officieel bezoek aan Hongarije op uitnodiging van de Hongaarse parlementsvoorzitter László Köver.

Armenië

Van 15 tot 18 november 2018 bracht de Voorzitter van de Eerste Kamer een officieel bezoek aan Armenië op uitnodiging van de Voorzitter van de Nationale Assemblée van Armenië, de heer Ara Babloyan.

Herdenking Dachau

De Voorzitter van de Eerste Kamer nam van 26 tot 29 april 2018 in Dachau deel aan diverse herdenkingen van slachtoffers van het Naziregime in de Tweede Wereldoorlog. Zij bevond zich in het gezelschap van nabestaanden van slachtoffers en oud-gevangenen die deelnamen aan de jaarlijkse Dachau-reis, georganiseerd door het Nederlands Dachau Comité.

Oostenrijk

De Voorzitter van de Eerste Kamer bezocht van 23 tot 25 mei 2018 de Oostenrijkse hoofdstad Wenen op uitnodiging van de Voorzitter van de Federale Raad, Reinhard Todt. De Federale Raad is de Oostenrijkse evenknie van de Eerste Kamer. Oostenrijk bekleedde de tweede helft van 2018 het voorzitterschap van de Europese Unie en het bezoek stond dan ook onder meer in het teken van dit aanstaande Voorzitterschap.

Albanië

De Voorzitter van de Eerste Kamer bracht van 4 tot en met 6 juli 2018 een officieel bezoek aan Albanië. Zij werd vergezeld door senator Sybe Schaap, eerste ondervoorzitter commissie Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking. Het bezoek vond plaats op uitnodiging van de Voorzitter van het Albanese parlement, de heer Gramoz Ruci. Naast gesprekken met de Voorzitter van het Albanese parlement en diverse Leden van het parlement vonden ontmoetingen plaats met onder meer de minister-president van Albanië, en met de minister van Buitenlandse en Europese Zaken.

Frankrijk

Op uitnodiging van de Voorzitter van de Franse Senaat heeft de Voorzitter van de Eerste Kamer op woensdag 5 september 2018 een bezoek gebracht aan de Franse Senaat. Het bezoek stond in het teken van het versterken van de goede verhouding tussen de beide Senaten. Tijdens het bezoek sprak de Voorzitter van de Eerste Kamer onder anderen met leden van de commissie voor Europese Zaken, verschillende vicevoorzitters van de Senaat, commissievoorzitters en haar Franse evenknie.

Rusland

De Voorzitter van de Eerste Kamer heeft van 11 tot 14 september 2018 met een delegatie een bezoek gebracht aan de Russische Federatie. Zij werd vergezeld door senator Janny Vlietstra, voorzitter commissie Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking, en senator Frank van Kappen. De Voorzitter was uitgenodigd door de Voorzitter van de Federatieraad. Met het bezoek beoogde de Voorzitter van de Eerste Kamer de lijnen tussen beide landen en parlementen open te houden in een tijd waarin de relatie ernstig onder druk staat.

3.3 Interparlementaire betrekkingen

PACE

De senatoren Tiny Kox (SP), Mart van de Ven (VVD) en Ria Oomen-Ruijten (CDA) hebben een actieve rol gespeeld in de herbezinning op de rol en de missie van de Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa (PACE), waarvoor het afgelopen jaar een speciale ad hoc-commissie is ingesteld. Deze commissie heeft zich gebogen over manieren om het functioneren van de Assemblée te verbeteren, tegen de achtergrond van een groot corruptieschandaal en de moeizame verhouding met Rusland. Rusland neemt al sinds 2014 niet meer deel aan het werk van de Assemblée. Inmiddels zijn de integriteitscodes aangescherpt om nieuwe corruptiegevallen te voorkomen. Voorts heeft senator Kox de opdracht gekregen om een rapport te schrijven, dat duidelijkheid moet bieden over de positie van de Russische delegatie in de Assemblée. Andere delegatielieden namen deel aan verkiezingswaarnemingsmissies in onder andere Kyrgyzstan, Azerbeidzjan en Turkije. Ook droegen zij bij aan debatten over de opvang van asielzoekers en migranten door de Europese Unie, de aanpak van georganiseerde criminaliteit en de bescherming van mensen met psychosociale problemen.

Acht Leden van de Eerste Kamer maken deel uit van de Nederlandse delegatie in de Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa. Deze Assemblée, ook wel bekend als de Parliamentary Assembly of the Council of Europa (PACE) kent vier plenaire sessies per jaar en vele kleinschaliger commissieactiviteiten. Handhaving van de democratie, bescherming van de mensenrechten en bevordering van de rechtstaat vormen de kentaken van de Raad van Europa. De Assemblée heeft daarin, met 318 nationale parlementariërs uit de 47 lidstaten van de organisatie, een eigenstandige rol.

In de bankjes:

Henk ten Hoeve (OSF) en Martine

Baay-Timmerman (50PLUS)

COSAC

Ook in het parlementaire jaar 2017-2018 hebben leden van de commissie voor Europese Zaken actief deelgenomen aan de vergaderingen van COSAC, de halfjaarlijkse conferentie van delegaties uit de commissies voor Europese aangelegenheden van de nationale parlementen van de lidstaten van de Europese Unie en een delegatie van het Europees Parlement. Zij hebben bijdragen geleverd aan debatten over actuele onderwerpen zoals de rol van nationale parlementen in de EU, het Europese migratiebeleid, de uitbreiding van de EU en het debat over de toekomst van Europa. COSAC is als platform door de Nederlandse delegatie ook gebruikt om het transparantiedossier een stap verder te brengen. Het initiatief kan daarom nu rekenen op brede steun onder de nationale parlementen van de EU.

Benelux Interparlementaire Assemblée

Tot eind 2018 bekleedt Nederland het voorzitterschap van de Benelux Interparlementaire Assemblée, oftewel het Beneluxparlement. Het parlement telt 49 leden. De Nederlandse delegatie bestaat uit 21 leden, van wie 11 leden afkomstig zijn uit de Eerste Kamer. Onder Nederlands voorzitterschap, dat wordt ingevuld door senator André Postema, zijn het afgelopen jaar drie plenaire vergaderingen gehouden. Het Beneluxparlement heeft in 2017-2018 verschillende aanbevelingen aangenomen over onder andere het personen- en vrachtvervoer per spoor, duurzame mobiliteit, weesgeneesmiddelen, politiesamenwerking in de drie lidstaten van de Benelux inzake de grensoverschrijdende drugsproblematiek, wederzijdse erkenning van beroepskwalificaties en de problematiek van de sociale rechten van grensarbeiders. Verder heeft het parlement in zijn plenaire zittingen bijzondere aandacht besteed aan onder andere circulaire economie en de gevolgen van Brexit voor de Benelux.

Parlementaire Assemblée van de NAVO

Verschillende leden van de Eerste Kamer namen actief deel aan de twee plenaire sessies van de Parlementaire Assemblée van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO). Die vonden dit jaar plaats in Boekarest, Roemenië (oktober 2017) en in Warschau, Polen (mei 2018). Centraal in de debatten van deze Assemblée stond de verscherpte toon in de Trans-Atlantische relatie over het evenredig delen van de (financiële) lasten in het bondgenootschap. Voorts organiseerde de Assemblée dit parlementaire jaar weer zo'n 35 kleinschaliger activiteiten in commissieverband, waaraan een aantal Eerste Kamerleden deelnam. Zo werd onder leiding van senator María Martens (CDA), die voorzitter is van de *Science & Technology Committee* van de Assemblée, gedebatteerd over Russische beïnvloeding via internet van verkiezingen en referenda in NAVO-lidstaten, over het gebruik van het 'Dark Web' voor terroristen en over innovatie in de defensiesector, zoals 'Allied Future Surveillance and Control'. De Assemblée bracht onder meer bezoeken aan Abu Dhabi, Oekraïne, Georgië en Japan. Deze activiteiten vormen (naast de reguliere informatievoorziening door de regering) een belangrijke aanvullende bron van informatie voor parlementariërs op het gebied van internationale veiligheid en defensie.

Conferentie van Parlementsvoorzitters van de Europese Unie

Op 23 en 24 april 2018 vond de Conferentie van Voorzitters van de parlementen van de Europese Unie plaats in Tallinn, Estland. Uit Nederland namen de Voorzitter van de Eerste en de Voorzitter van de Tweede Kamer deel aan de conferentie. De deelnemers spraken allereerst over de toekomst van Europa. In de bijdragen van sprekers kwamen het betrekken van de burger bij het debat over de toekomst van de Unie en de rol van nationale parlementen, de gezamenlijke uitdagingen waar de Unie voor staat en het toekomstige meerjarig financieel kader aan de orde. Ook het Europees beleid inzake veiligheid en defensie werd besproken, met name de huidige dreigingen voor de veiligheid van de Europese Unie en het besluit tot permanent gestructureerde samenwerking in Europese missies en operaties (PESCO).

AES

Op 14 en 15 juni vond in Boekarest de negentiende vergadering van de Association of European Senates (AES) plaats. De Europese Senaatsvoorzitters kwamen bijeen op uitnodiging van de voorzitter van de Senaat van Roemenië, Călin Popescu-Tăriceanu. Het centrale thema van de conferentie was *Current challenges to the economic, social and territorial cohesion in Europe: what role for the Senates?* Eerste Kamervoorzitter Ankie Broekers-Knol ging in haar toespraak in op de gedecentraliseerde eenheidsstaat die Nederland is en op de viering in 2018 van het zestigjarig bestaan van de regionale samenwerking tussen België, Nederland en Luxemburg (Benelux). Broekers-Knol betoogde dat deze samenwerking tussen de kleinere landen in de Europese Unie waardevol is in het licht van de bredere Europese samenwerking.

Inter-Parlementaire Unie

De oudste (in 1889 opgerichte) parlementaire assemblee ter wereld hield in oktober 2017 een speciale sessie in Sint Petersburg, waar het twintigjarig jubileum werd gevierd van de Universele Verklaring over Democratie van de IPU. De Voorzitter van de Eerste Kamer sprak tijdens deze sessie over het belang van dialoog en persoonlijke contacten tussen burgers en politici. Ook benadrukte zij het belang van democratische principes, waaronder de vrijheid van meningsuiting zonder de angst daarvoor te worden opgepakt, en de persvrijheid. Voorts had zij bilaterale ontmoetingen met andere parlementsvoorzitters, waaronder de voorzitter van de Russische Federatieraad en de voorzitter van het Macedonische parlement.

De senatoren Joop Atsma (CDA), Arda Gerkens (SP) en Helmi Huijbregts-Schiedon (VVD) namen in maart 2018 deel aan de voorjaarszitting van de IPU in Genève, waar een felle discussie gevoerd werd over het besluit van de Amerikaanse president Trump om Jeruzalem als Israëliische hoofdstad te erkennen. senator Gerkens is tijdens deze sessie gekozen in het bestuur van de Committee on Democracy and Human Rights van de IPU.

In de bankjes:
Jopie Nooren en
Mary Fiers (PvdA)

Parlementaire Assemblée van de OVSE

In maart 2018 nam senator Van Kappen, samen met enkele Tweede Kamerleden, deel aan een verkiezingswaarnemingsmissie naar de Russische presidentsverkiezingen. Deze missie werd georganiseerd door de Parlementaire Assemblée van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). Deze Assemblée komt drie keer per jaar in plenaire samenstelling bijeen, als ruim 360 nationale parlementariërs uit de 57 deelnemende staten met elkaar spreken over veiligheid en mensenrechten in de regio ‘van Vancouver tot Vladivostok’. De bijeenkomsten vonden dit jaar plaats in Andorra, Wenen en Berlijn. Tijdens deze bijeenkomsten werd weer duidelijk dat de Russische bezetting van gebieden in Georgië, de annexatie van de Krim en de Russische bemoeienis met het conflict in Oost-Oekraïne tot scherpe tegenstellingen in de internationale verhoudingen hebben geleid. Tijdens de sessie in Andorra in oktober 2017 is senator Henk Overbeek (SP) benoemd in het ‘Ad Hoc Committee on Migration’, dat als taak heeft om vanuit de Assemblée het werk van de OVSE op het gebied van migratie in alle drie de ‘dimensies’ van de organisatie te coördineren (politiek, economisch, humanitair).

JPSG Europol

Nadat in april van het parlementaire jaar 2016-2017 in Bratislava een akkoord werd bereikt over de uitgangspunten voor de instelling van de parlementaire controlegroep (JPSG) voor Europol, kon dit orgaan het parlementaire jaar 2017-2018 voor het eerst inhoudelijk aan de slag. De JPSG bestaat uit leden van nationale parlementen, alsmede leden van het Europees Parlement, die gezamenlijk de controle uitoefenen op de activiteiten van Europol. Hiermee is de JPSG het eerste orgaan waarin nationale parlementen rechtstreekse controlebevoegdheden hebben gekregen over een EU-agentschap. De constituerende vergadering vond plaats op 9 en 10 oktober 2017 te Brussel en de tweede halfjaarlijkse vergadering op 18 en 19 maart 2018 in Sofia te Bulgarije. De leden die vanuit de Eerste Kamer zitting hebben in de JPSG hebben voorts op 29 mei van gedachten gewisseld met de Commissie Meijers, een onafhankelijke groep van experts die adviseert over Europees straf-, asiel-, migratie-, privacy, non-discriminatie en institutioneel recht, teneinde aanvullende (externe) inzichten te krijgen in de mogelijkheden om effectief toezicht te kunnen houden op de activiteiten van Europol.

De Griffie

Ambtenaren van de Griffie van de Eerste Kamer namen in het parlementaire jaar 2017-2018 eveneens deel aan interparlementaire conferenties.

ASGP

Parallel aan de IPU in Sint Petersburg, van 14 tot 18 oktober 2017, vergaderde de Association of Secretaries General of Parliaments (ASGP), de wereldvereniging van Griffiers van parlementen. Tijdens de conferentie werd gesproken over de rol van de oppositie in het parlement, tijdmanagement binnen het parlement en de rol en functie van het parlement in crisissituaties. Aan het eind van de conferentie beëindigde Geert Jan Hamilton, Griffier van de Eerste Kamer, zijn periode als waarnemend voorzitter van de ASGP.

IPEX en ECPRD

Ambtenaren bezochten verschillende bijeenkomsten van de IPEX (InterParliamentary EU information eXchange) en de ECPRD (European Centre for Parliamentary Research and Documentation). IPEX is een platform voor informatie-uitwisseling tussen nationale parlementen en het Europees Parlement over onderwerpen met betrekking tot de Europese Unie. De belangrijkste werkzaamheden van de ECPRD zijn het behandelen van verzoeken van een parlement aan andere parlementen binnen het netwerk en het vergelijken van elkaars wetgevende en parlementaire praktijk.

3 Communicatie en voorlichting

De Eerste Kamer voert een communicatiebeleid dat er op is gericht het werk van de Eerste Kamer zo accuraat mogelijk onder de aandacht van publiek, belangengroepen en media te brengen. Het uitgangspunt is dat haar positie als instituut en haar relevant handelen de Eerste Kamer mede legitimeert. De Eerste Kamer en haar leden staan midden in de maatschappij, daarom moet zij als instituut ook zichtbaar zijn. Door middel van evenementen, online informatievoorziening, onderwijsprojecten en doelgericht mediabeleid wordt het werk van de Kamer onder de aandacht gebracht.

1. *Onderwijs*

Het Derde Kamerproject, een lesprogramma voor groep 7 en 8 over politiek en democratie dat sinds 2003 bestaat, wordt nog steeds goed gewaardeerd. In het parlementaire jaar 2017/2018 zijn er meer dan 6000 leskoffertjes besteld door 4000 scholen.

Op vrijdag 10 november 2017 is in de plenaire vergaderzaal van de Eerste Kamer voor de veertiende keer het finale-debat van de Derde Kamer gehouden. Dit is een gezamenlijk initiatief van de Eerste en Tweede Kamer en ProDemos voor groepen 7 en 8 in het basisonderwijs. De Voorzitter van de Eerste Kamer, Ankie Broekers-Knol, leidde het debat. Voor de ondersteuning van de fracties werkten Eerste en Tweede Kamerleden mee, net als ambtelijke medewerkers van de beide Kamers.

Om te zorgen dat het project blijft voldoen aan de verwachtingen van de leerkrachten is in samenwerking met ProDemos in het voorjaar van 2018 een enquête uitgevoerd onder leerkrachten om input te krijgen voor verdere verbeteringen van het programma. In de zomer van 2018 is een samenwerking met School TV aangegaan zodat de acht filmpjes die gemaakt zijn om per les het onderwerp van de les te introduceren niet alleen via www.derdekamer.nl te zien zijn, maar ook op het YouTube-kanaal van School TV.

Naast de Derde Kamer biedt de Eerste Kamer ook onderwijsmateriaal aan dat speciaal is ontwikkeld voor het voortgezet onderwijs. Op de speciale onderwijswebsite vinden scholieren informatie over de Eerste Kamer in tekst en beeld die gebruikt kan worden voor werkstukken. Ook bezoeken steeds meer middelbare scholen de Eerste Kamer. Het Bezoekerscentrum van ProDemos organiseert rondleidingen door de Ridderzaal, Eerste en Tweede Kamer voor alle typen schooltypen. In het kalenderjaar 2017 bezochten 91.000 scholieren via ProDemos het Binnenhof.

2. Publieksevenementen

Deelname aan publieke evenementen zoals Open Monumentendag draagt ook bij aan de zichtbaarheid van de Eerste Kamer. Op zaterdag 8 september 2018 hebben ruim vierduizend mensen de Eerste Kamer op Open Monumentendag bezocht. Zij konden de Noenzaal en de plenaire vergaderzaal van de Eerste Kamer bezichtigen. Bezoekers konden in de Noenzaal een kijkje nemen bij en hun stem uitbrengen op zeventien geselecteerde foto's van de Prinsjesfotoprijs; een onderdeel van het Prinsjesfestival dat mede mogelijk wordt gemaakt door de Eerste Kamer. Verder konden bezoekers met elkaar in discussie gaan over stellingen die betrekking hadden op het werk van de Eerste Kamer. Daarnaast waren enkele Kamerleden aanwezig om met bezoekers in gesprek te gaan.

3. Provinciebezoeken

In het afgelopen vergaderjaar heeft de Eerste Kamer de Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten van de provincies Groningen, Drenthe, Gelderland, Flevoland en Overijssel ontvangen zodat de Kamerleden ook dit jaar weer met delegaties uit provincies van gedachten hebben kunnen wisselen. De Eerste Kamer wil met deze bezoeken de banden met de provincies aanhalen en haar zichtbaarheid bij deze voor hen belangrijke doelgroep vergroten. Statenleden kiezen immers elke vier jaar de leden van de Eerste Kamer. De Staten van alle provincies brengen iedere Kamerperiode een bezoek aan het Binnenhof.

Delegaties van Provinciale en Gedeputeerde Staten van Groningen en Drenthe bezochten 1 november 2017 de Eerste Kamer. Met senatoren werd gedebatteerd over twee actuele thema's: de energievoorziening van de toekomst en de Omgevingswet. Op 14 februari 2018 ontving de Eerste Kamer delegaties uit de provincies Gelderland, Flevoland en Overijssel in de plenaire zaal van de Eerste Kamer waar gedebatteerd werd over de legitimatie van besluitvorming bij maatschappelijke opgaven die bestuurlijke grenzen overschrijden en over bestuurlijke integriteit.

4. Publicaties

De Eerste Kamer brengt met enige regelmaat nieuwe publicaties uit, zoals brochures en boeken over het werk van de Kamer. In het parlementaire jaar 2017-2018 verscheen een vernieuwde brochure en een Engelstalige gids.

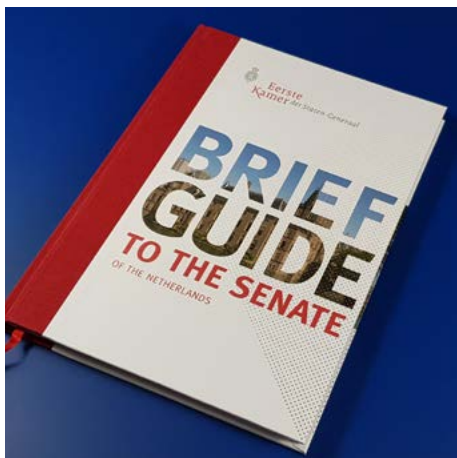
De Eerste Kamer uitgelegd

De algemene brochure over de Eerste Kamer was toe aan een update. Daarom is in het voorjaar van 2018 'De Eerste Kamer uitgelegd' verschenen. In dit vierluik wordt de rol van de Eerste Kamer toegelicht, is aandacht voor de belangrijkste momenten in de geschiedenis van de Kamer, de verkiezingen van de Eerste Kamer en de Verenigde Vergadering der Staten-Generaal. 'De Eerste Kamer uitgelegd' is zowel in het Nederlands als in het Engels verschenen, op papier en digitaal.

Brief Guide to the Senate

In de zomer van 2018 zag de *Brief Guide to the Senate* het licht. Het boek is bedoeld voor buitenlandse gasten die de Eerste Kamer bezoeken en voor gastheren en -vrouwen van leden en medewerkers van de Eerste Kamer in het buitenland. De in het Engels geschreven beknopte gids over de Eerste Kamer is een uiteenzetting over de rol en het functioneren van de Eerste Kamer in het Nederlandse politieke systeem.

De *Brief Guide* begint met de geschiedenis van de Staten-Generaal en in het bijzonder de Eerste Kamer in de context van de Nederlandse geschiedenis. Vervolgens gaat het verder met de constitutionele taken, de rol in het wetgevings-traject en de Europese en internationale activiteiten van de Kamer. Het boek sluit af met een hoofdstuk over de ambtelijke staf van de Kamer. Het boek is geschreven door de staf van de Eerste Kamer.

5. Eerste Kamer online

Website EersteKamer.nl

De Eerste Kamer heeft woensdag 1 november 2017 een vernieuwde website in gebruik genomen. Belangrijke wijzigingen zijn dat er meer gebruik wordt gemaakt van beeldmateriaal en dat de inhoud nu beter toegankelijk is voor de nieuwste mobiele apparaten. De website werd in februari 2012 voor het laatst ingrijpend vernieuwd. Op de website van de Eerste Kamer is de stand van zaken van aanhangige wetsvoorstellen minutieus te volgen via onder meer dossiers en berichtgeving daarover. Tevens is er veel informatie te vinden over de parlementaire geschiedenis en de historie van de Eerste Kamer.

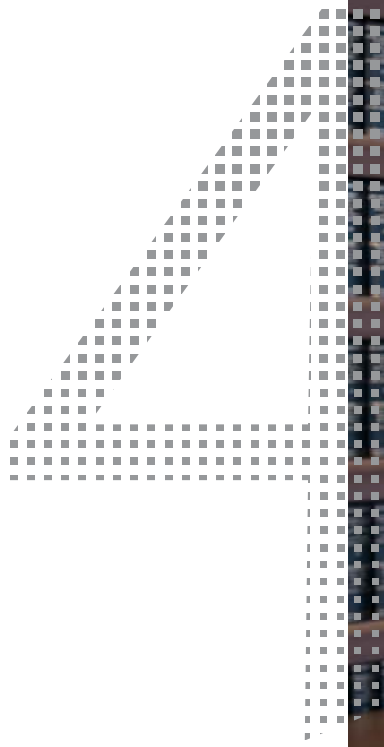
Website EuropaPoort.nl en EUupdate

De Europapoort-website van de Eerste Kamer der Staten-Generaal is ontwikkeld ter ondersteuning van parlementariërs bij de controle op de totstandkoming van Europees beleid en Europese wetgeving. De website wordt dagelijks onderhouden door informatiespecialisten van de Eerste Kamer. Ook verschijnt er maandelijks een nieuwsbrief, de EUupdate met daarin actuele informatie in het kader van de parlementaire controle van de Eerste Kamer op het Europese beleids- en wetgevingsproces.

Sociale media

De Eerste Kamer is al enige jaren actief op sociale media. In het parlementaire jaar 2017-2018 is met name het gebruik van Twitter geïntensiveerd. Nieuw in dit jaar was de start van een Eerste Kamer-account op Instagram. Naast nieuwsberichten over het werk van de Kamer en de Kamerleden, worden de sociale media-kanalen ook gebruikt voor achtergrondinformatie. Zo is er een serie #wistjedat?, een #EKboekenhoek en een serie #vandaagindegiedenis waar een bijzondere datum in de geschiedenis van de Eerste Kamer wordt uitgelicht. De Eerste Kamer is daarnaast actief op YouTube, waar naast voorlichtingsfilms ook bijvoorbeeld mondelinge overleggen en deskundigenbijeenkomsten terug te kijken zijn.

4 Bijlagen

1. Samenstelling fracties

september 2017 - september 2018

Eerste Kamer der Staten-Generaal

VVD (13 zetels)
Broekers-Knol, mr. A.
(Voorzitter Eerste Kamer)Bruijn, prof. dr. J.A.Bruijn-Wezeman, R.G. deDuthler, mr. dr. A.W.Grave, mr. F.H.G. de
*tot 3 september 2018*Huijbregts-Schiedon, W.H.
(vice-fractievoorzitter)Jorritsma-Lebbink, A.
(fractievoorzitter)Kappen, generaal-majoor der Mariniers (b.d.), F.E. vanKlip-Martin, drs. T.Knip, drs. M.A.J.Schaaap, prof. dr. ing. S.Schouwenaar, mr. J.M.Ven, mr. M.P.M. van de
(fractiesecretaris)Wever, drs. R.
*vanaf 11 september 2018*Atsma, J.J.Bijsterveld, prof. dr. S.C. vanBrinkman, mr. drs. L.C.
(fractievoorzitter)Flierman, dr. A.H.
(Eerste Ondervoorzitter Eerste Kamer)Hoekstra, mr. W.B.
*tot 25 oktober 2017*Kesteren, mr. N.J.J. van
(vice-fractievoorzitter)Knapen, dr. H.P.M.Lokin-Sassen, mr. P.E.M.S.
*vanaf 31 oktober 2017*Martens, drs. M.J.Th.
(fractiesecretaris)Oomen-Ruijten, M.G.H.C.Rij, mr. M.L.A. vanRombouts, mr. dr. A.G.J.M.Vries-Leggedoor, G. deBacker, jhr. mr. J.P.
(Tweede Ondervoorzitter Eerste Kamer)Bredenoord, dr. A.L.Engels, prof. mr. J.W.M.
(fractievoorzitter)
*vanaf 22 juni 2018*Graaf, mr. Th.C. de
(fractievoorzitter)
*tot 22 juni 2018*Pijlman, drs. H.J.Prast, prof. dr. H.M.Rinnooy Kan, prof. dr. A.H.G.
(vice-fractievoorzitter, fractiesecretaris)Schaper, prof. drs. H.A.Schnabel, prof. dr. P.Stienen MA, drs. C.P.W.J.Aardema, M.
*van 31 oktober 2017 tot 14 februari 2018 en van 20 maart 2018 tot 4 juli 2018, verving M.J. van Beek tijdens diens ziekteverlof*Beek, M.J. van MBA
*tot 25 oktober 2017, van 14 februari 2018 tot 14 maart 2018 en van 4 juli 2018 tot 26 augustus 2018*Dercksen, R.G.J.Dijk, P. vanFaber-van de Klashorst, M.H.M.
(fractievoorzitter)Hattem, A.W.J.A. vanKesteren, A.J.M. vanKok, mr. C.J.Sluijs, D.J. van derStrien, ir. drs. G.A. van
(vice-fractievoorzitter)

D66 (10 zetels)

PVV (9 zetels)

Overlijden senator Van Beek
Met leedwezen vernamen wij in het zomerreces dat onze collega Martin van Beek van de fractie van de PVV bij een ongeval is omgekomen.

SP (9 zetels)

Apeldoorn, dr. E.B. van

Don, H.M.

Gerkens, A.M.V.
(vice-fractievoorzitter,
fractiesecretaris)

Köhler, F.

Kox, M.J.M.
(fractievoorzitter)

Meijer, M.P.

Overbeek, prof. dr. H.W.

Ruers, mr. dr. R.F.
tot 20 juni 2018

Reuten, dr. G.A.T.M.
vanaf 26 juni 2018

Wezel EMOc, mr. A.M.T.

Barth, drs. M.A.M.
(fractievoorzitter)
tot 9 februari 2018

Beuving, mr. dr. J.
tot 28 maart 2018

Fiers, drs. M.C.T.
vanaf 3 april 2018

Nooren, drs. J.E.A.M.

Postema, drs. A.
(fractievoorzitter) van
13 februari 2018 tot
10 juli 2018

Sent, prof. dr. E.M.
(fractievoorzitter)
vanaf 4 september
2018

Sini, M. MA

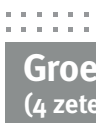
Verheijen, drs. L.H.J.

Vlietstra, J.G.

Zandbrink, ir. W.W. van
(fractiesecretaris)
vanaf 13 februari 2018

Ganzevoort, prof. dr. R.R.
(vice-fractievoorzitter)

Lintmeijer, drs. F.C.W.C.
(fractiesecretaris)

Strik, mr. dr. M.H.A.
(fractievoorzitter)

Vos, ir. M.B.

**ChristenUnie
(3 zetels)**

Bikker, mr. M.H.

Ester, dr. P.
(vice-fractievoorzitter,
fractiesecretaris)

Kuiper, prof. dr. R.
(fractievoorzitter)

Koffeman, drs. N.K.
(fractievoorzitter)

Teunissen, drs. Ch.

SGP (2 zetels)

Dijk, mr. D.J.H. van
(vice-fractievoorzitter)

Schalk, P.
(fractievoorzitter)

Baay-Timmerman,
M.H.H. mr.

Nagel, J.G.
(fractievoorzitter)

Hoeve, drs. H. ten
(fractievoorzitter)

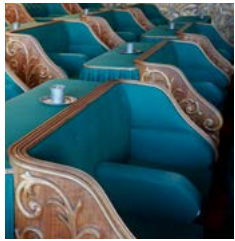

OSF (1 zetels)

Hoeve, drs. H. ten
(fractievoorzitter)

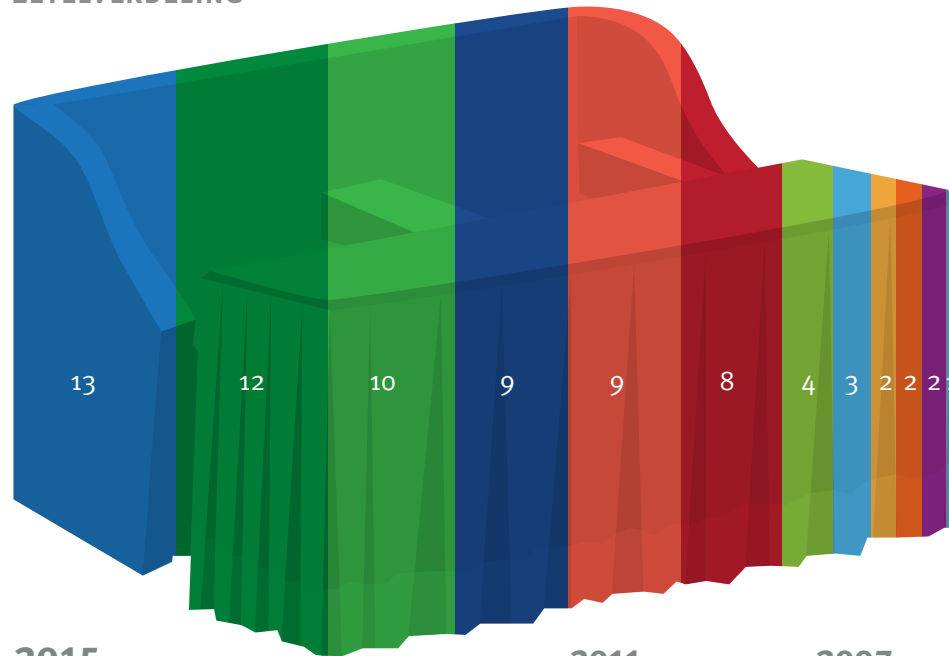

PvdA (8 zetels)

**GroenLinks
(4 zetels)**

PvdD (2 zetels)

ZETELVERDELING

2015

- VVD - **13 zetels**
- CDA - **12 zetels**
- D66 - **10 zetels**
- PVV - **9 zetels**
- SP - **9 zetels**
- PvdA - **8 zetels**
- GroenLinks - **4 zetels**
- ChristenUnie - **3 zetels**
- Partij voor de dieren - **2 zetels**
- SGP - **2 zetels**
- 5oPLUS - **2 zetels**
- OSF - **1 zetel**

2011

- VVD **16**
- PvdA **14**
- CDA **11**
- PVV **10**
- SP **8**
- D66 **5**
- GroenLinks **5**
- ChristenUnie **2**
- OSF **1**
- PvdD **1**
- SGP **1**
- 5oPLUS **1**

2007

- CDA **21**
- PvdA **14**
- VVD **14**
- SP **12**
- ChristenUnie **4**
- GroenLinks **4**
- D66 **2**
- SGP **2**
- OSF **1**
- PvdD **1**

2003

- CDA **23**
- PvdA **19**
- VVD **15**
- GroenLinl **15**
- SP **4**
- D66 **3**
- ChristenL **3**
- SGP **2**
- LPF **1**
- OSF **1**

2. Commissies

[Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning \(BiZa/AZ\)](#)

[Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking \(BDO\)](#)

[Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit \(EZK/LNV\)](#)

[Europese Zaken \(EUZA\)](#)

[Financiën \(FIN\)](#)

[Immigratie & Asiel / JBZ-Raad \(I&A/JBZ\)](#)

[Infrastructuur, Waterstaat en Omgeving \(IWO\)](#)

[Justitie en Veiligheid \(V&J\)](#)

[Koninkrijksrelaties \(KOREL\)](#)

[Onderwijs, Cultuur en Wetenschap \(OCW\)](#)

[Sociale Zaken en Werkgelegenheid \(SZW\)](#)

[Verzoekschriften](#)

[Volksgezondheid, Welzijn en Sport \(VWS\)](#)

3. *De organisatie van de Eerste Kamer*

Om het werk van de Eerste Kamer in goede banen te leiden, kent de Kamer feitelijk twee soorten organisaties: een politieke en een ambtelijke. De politieke organisatie bestaat uit de plenaire vergadering, de Kamercommissies, de Huishoudelijke Commissie, het College van Senioren, en de fracties.

De ambtelijke organisatie (de griffie) ondersteunt het werk van de Eerste Kamerleden. Aan het hoofd van de griffie staat de Griffier die leiding geeft aan de inhoudelijke, organisatorische en facilitaire ondersteuning van alle Leden.

3.1 *Politieke organisatie*

Plenaire vergadering

In de plenaire vergadering wordt gesproken en gestemd over wetsvoorstellen nadat de behandeling daarvan eerst schriftelijk is voorbereid door een commissie.

Plenaire vergadering

Commissies

De Eerste Kamer kent vaste commissies en bijzondere commissies. Als werkterrein hebben ze het beleidsterrein van een bepaald ministerie of een onderdeel ervan. Zo heeft elk ministerie minstens één vaste commissie. In vaste commissies zitten één of meer leden uit elke fractie. De voornaamste taak van een commissie is de schriftelijke en/of mondelinge voorbereiding van wetsvoorstellen met de verantwoordelijke bewindslieden.

Huishoudelijke Commissie

De Kamervoorzitter en de ondervoorzitters vormen samen de Huishoudelijke Commissie. Zij stelt bepaalde ambtenaren van de Kamer aan en stelt de taken en instructies van de Griffier en de plaatsvervangende griffiers vast. De commissie houdt ook toezicht op de aansturing van de ambtelijke organisatie door de Griffier. Tot slot stelt de Huishoudelijke Commissie de conceptbegroting op voor de uitgaven van de Eerste Kamer (de zogenaamde ‘raming’).

College van Senioren

De Kamervoorzitter wordt bijgestaan door het College van Senioren. Dit college bestaat naast de Voorzitter uit de fractievoorzitters en ondervoorzitters van de Kamer. Het college adviseert de Kamervoorzitter over besluiten die hij op basis van het Reglement van Orde moet nemen. Een belangrijke taak van het college is de advisering van de Kamervoorzitter over de agenda van de plenaire vergadering.

Fracties

Een groep personen die via de kandidatenlijst van één partij zijn verkozen, worden aangeduid als fractie. Fracties worden politiek geleid door een fractievoorzitter. In de fractievergadering bepalen fracties welk standpunt zij zullen innemen met betrekking tot de onderwerpen die op de agenda van de plenaire en commissievergaderingen staan. In grotere fracties worden de werkzaamheden meestal onderling verdeeld. Per beleidsterrein bereiden één of meerdere woordvoerders de behandeling van wetsvoorstellen voor en voeren zij het woord bij de plenaire behandeling.

3.2 Ambtelijke organisatie

De griffie is de ambtelijke organisatie die de Eerste Kamer bij de uitvoering van haar (grond)wettelijke taken ondersteunt. De kerntaken van de Eerste Kamer bestaan uit het toetsen van voorgenomen wetgeving en het controleren van de regering.

Inhoudelijke ondersteuning

De afdeling Inhoudelijke Ondersteuning staat de commissies en individuele Leden van de Kamer bij in hun wetgevende en controlerende werk. De afdeling bereidt de plenaire en commissievergaderingen voor, zorgt voor verslaglegging en voor uitvoering van genomen besluiten. Ook ondersteunt zij de voorbereiding van de behandeling van wetsvoorstellen en correspondentie met de regering. De afdeling staat onder leiding van de eerste plaatsvervangend griffier.

Binnen de afdeling Inhoudelijke Ondersteuning verzorgt de eenheid Communicatie & Protocol de (media)voorlichting over plenaire en commissievergaderingen. Verder organiseert C&P de protocollaire kant van (inter)nationale ontvangsten door de Eerste Kamer. Ook is de eenheid verantwoordelijk voor de organisatie van Verenigde Vergaderingen zoals die op Prinsjesdag.

Bedrijfsvoering

Deze afdeling zorgt voor het ondersteunen van de processen en de organisatie van de Eerste Kamer met betrekking tot facilitaire, financiële, organisatorische, ICT en personele aangelegenheden. Samengevat zorgt de afdeling ervoor dat Kamerleden, de fracties en griffiemedewerkers op een goede manier hun werk kunnen doen, en bezoekers op een gastvrije manier worden ontvangen.

Secretariaat Voorzitter en Griffier

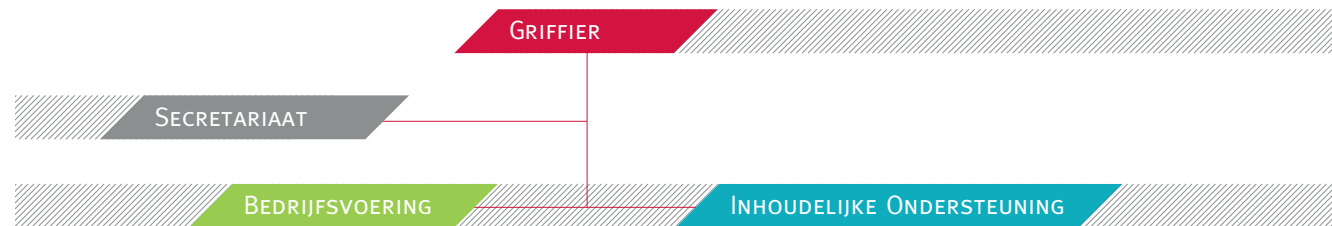
Deze eenheid verzorgt de secretariële ondersteuning van de Voorzitter en de Griffier.

Ambtelijke ondersteuning plenaire vergadering

Organogram

De vaste formatie van de ambtelijke organisatie heeft een omvang van 52,33 fte.

Formatieopbouw	Aantal formatieplaatsen
Griffier	1
Secretariaat	2,50
Inhoudelijke Ondersteuning	29,00
Bedrijfsvoering	19,83
Totale formatie	52,33

Personeelsbezetting/aantal fulltime en parttime/leeftijdsoopbouw en aantal mannen/vrouwen

Op 1 augustus 2018 is er een gemiddelde bezetting van 49,79 fte's en zijn er in totaal 53 medewerkers werkzaam bij de ambtelijke organisatie. Van de 53 medewerkers zijn er 16 medewerkers parttime werkzaam.

De leeftijdsopbouw en verdeling m/v ziet er als volgt uit:

Leeftijdsklassen	Man	Vrouw
21 t/m 25	0	0
26 t/m 30	3	1
31 t/m 35	4	3
36 t/m 40	2	0
41 t/m 45	2	3
46 t/m 50	3	2
51 t/m 55	3	1
56 t/m 60	7	7
>60	3	9
Totaal	27	26

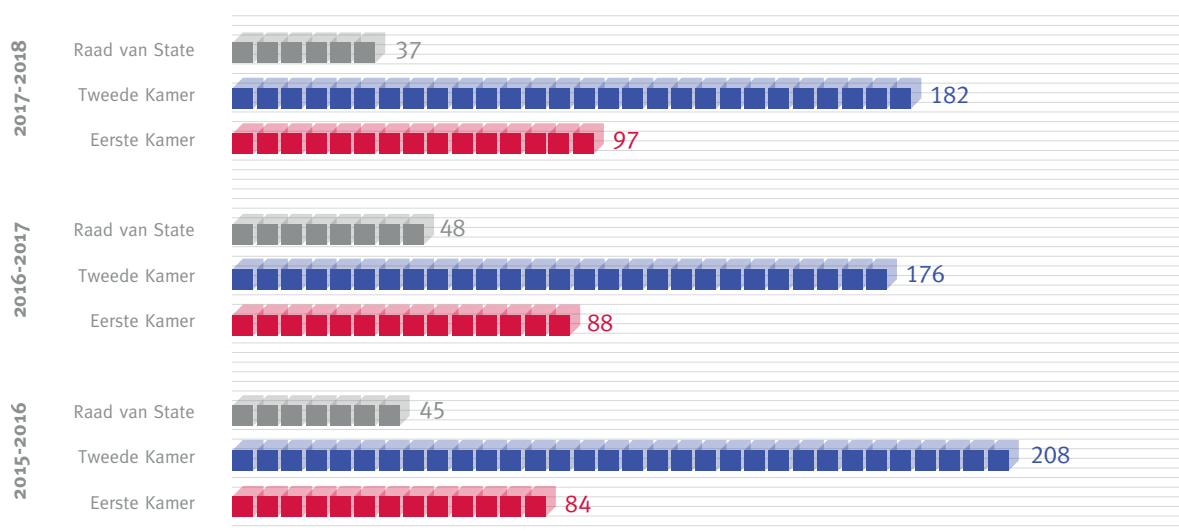
4. De Eerste Kamer in cijfers

Doorlooptijden wetsvoorstellen

In het wetgevingsproces kunnen onder meer de volgende fasen worden onderscheiden: adviesaanvraag bij de Raad van State, behandeling in de Tweede Kamer, behandeling in de Eerste Kamer. In onderstaande tabel is per fase de minimale en maximale doorlooptijd in dagen weergegeven.

DOORLOOPTIJDEN WETSVORSTELLEN, GEMIDDELDE DUUR

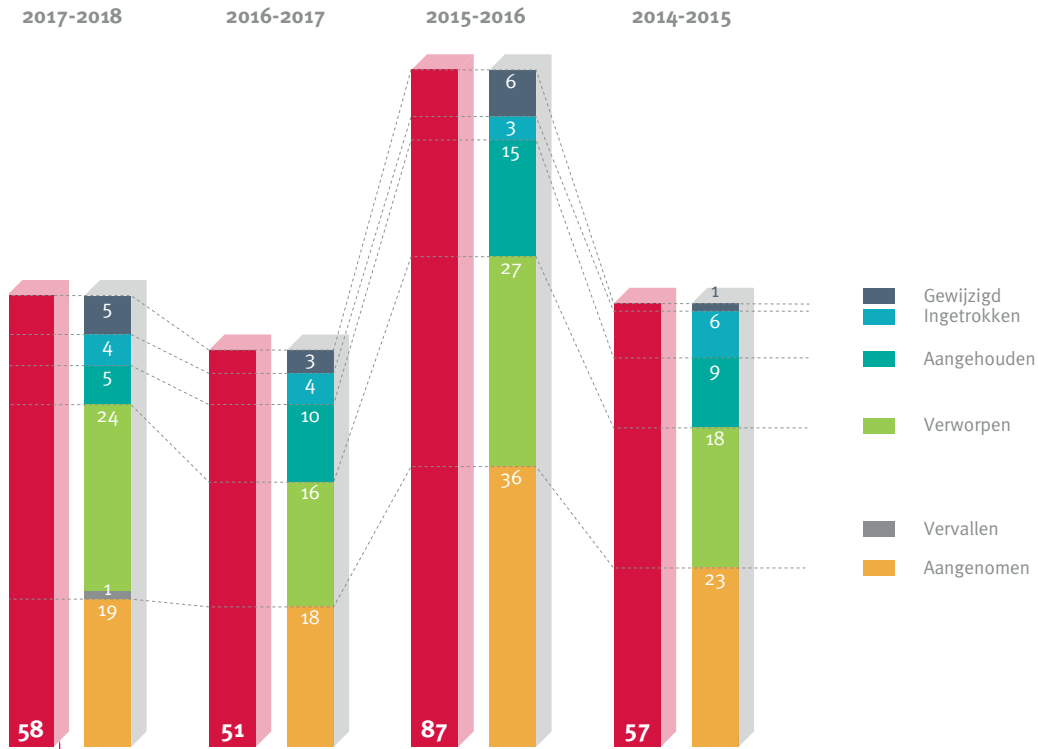
	Gemiddelde duur			Minimale duur			Maximale duur		
	2017-2018	2016-2017	2015-2016	2017-2018	2016-2017	2015-2016	2017-2018	2016-2017	2015-2016
Raad van State	37	48	45	1	3	2	246	198	232
Tweede Kamer	182	176	208	1	17	7	2.447	1.525	5.647
Eerste Kamer	97	88	84	0	5	5	2.758	1.463	882

De gemiddelde doorlooptijd van een wetsvoorstel in de Eerste Kamer bedroeg 97 dagen. De Eerste Kamer handelde de helft van de wetsvoorstellen binnen 33 dagen af en 90% binnen 126 dagen.

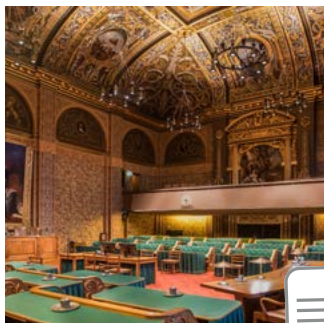
Gebruik van bevoegdheden in de Eerste Kamer

Moties

Schriftelijke vragen, interpellaties, novelles

Vergaderjaar	2017-2018	2016-2017	2015-2016	2014-2015
Schriftelijke vragen	0	2	11	9
Interpellaties	1	0	0	1
Novelles	3	2	5	1

Behandelde wetsvoorstellen

	2017-2018	2016-2017	2015-2016	2014-2015
Totaal aantal wetsvoorstellen behandeld (incl. begrotingsvoorstellen)	295	303	321	323
- Aantal initiatiefwetsvoorstellen	13	14	13	12
Totaal aantal wetsvoorstellen afgehandeld	217*	221**	235***	223****
- Aangenomen	211	220	232	219
- Verworpen	2	0	2	3
Aantal hamerstukken	173	169	172	172
- Waarvan eerst schriftelijk voorbereid door commissies	24	19	24	35
Aantal wetsvoorstellen schriftelijk voorbereid door commissies	44	62	78	80
Aantal wetsvoorstellen plenair behandeld	38	49	63	51

- * Wetsvoorstel Enkelvoudige behandeling van het hoger beroep in kantonzaken is ingetrokken op 22 november 2017
Wetsvoorstel Eigen bijdrage van veroordeelden aan de kosten van de strafvordering en de slachtofferzorg is ingetrokken op 22 november 2017
Wetsvoorstel Goedkeuring van het voornemen tot opzegging van de Organisatie van de Verenigde Naties voor Industriële ontwikkeling is ingetrokken op 5 december 2017
Initiatiefvoorstel-Van Dam tot herstel van het overgangsrecht in het Initiatiefvoorstel-Van Dam stilzwijgende verlenging is ingetrokken op 14 juni 2018
- ** Wetsvoorstel Aanpassing kiesrecht van niet-Nederlanders bij eilandsraadsverkiezingen is ingetrokken op 23 november 2016
- *** Wetsvoorstel Eigen bijdrage voor verblijf in een justitiële inrichting is ingetrokken op 18 februari 2016
- **** Wetsvoorstel Wijziging van de Kaderwet adviescolleges houdende vermindering van het maximum aantal leden is ingetrokken op 1 mei 2015

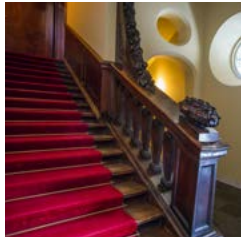
Behandelde Europese voorstellen

Aantal / type Europees voorstel	2017-2018				
	Geagendeerd in vakcommissies	Overleg met de regering	Subsidiariteits-bezwaar	Politieke dialoog met Europese Commissie	Technische briefing / deskundigenbijeenkomst
Richtlijnen	15	14	0	0	4
Verordeningen	28	26	0	2	5
(gezamenlijke) Mededelingen, adviezen en aanbevelingen	18	13	-	1	0
Besluiten	1	1	-	0	0
Overig	4	4	-	0	3
Totaal	63	58	0	3	12

Aantal / type Europees voorstel	2016-2017				
	Geagendeerd in vakcommissies	Overleg met de regering	Subsidiariteits-bezwaar	Politieke dialoog met Europese Commissie	Technische briefing / deskundigenbijeenkomst
Richtlijnen	16	6	5	2	2
Verordeningen	16	11	0	3	3
(gezamenlijke) Mededelingen, adviezen en aanbevelingen	10	6	0	2	0
Besluiten	0	0	0	0	0
Overig	1	1	0	0	0
Totaal	43	24	5	7	5

Kosten wetgeving en controle Eerste Kamer

De verplichtingen, uitgaven en ontvangsten (in €1000)				
	2017	2016	2015	2014
1. Verplichtingen	10889	13439	11017	9938
Uitgaven – totaal	10889	13439	11017	9938
o1. Apparaat	7363	9883	7086	6528
o2. Vergoedingen Voorzitter en leden Eerste Kamer	3439	3483	3368	3346
o3. Verenigde Vergadering	87	73	563	64
Ontvangsten	169	196	213	101

De Eerste Kamer legt de begroting van de kosten voor haar functioneren vast in de zogeheten ‘raming’. Deze wordt opgesteld onder verantwoordelijkheid van de Huishoudelijke Commissie. De schriftelijke voorbereiding vindt plaats door de Eerste Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis van de Koning (BiZa/AZ). De Eerste Kamer stelt de raming in een openbare vergadering vast en zendt de raming naar de regering ter opneming in de begroting voor de Staten-Generaal. De raming voor het jaar 2018 is op 6 juni 2017 als hamerstuk in de Eerste Kamer aanvaard.

De kosten waren voor 2016 incidenteel hoger geraamd dan gebruikelijk in verband met de uitgaven voor de parlementaire dimensie van het voorzitterschap van de Europese Unie. De gerealiseerde uitgaven kwamen uit op € 11.770.243. Voor 2017 waren de uitgaven geraamd op € 12.069.000.

Buiten de raming van de Eerste Kamer vallen de kosten van interparlementaire activiteiten in het kader van parlementaire assemblees. Daarvoor kent de begrotingsstaat Staten-Generaal een afzonderlijk artikel.

Voor meer informatie: <http://www.eerstekamer.nl/begrip/raming>

Colofon

Dit is een uitgave van de
Eerste Kamer der Staten-Generaal

Ontwerp en vormgeving
Corps ontwerpers
www.corps.com

Fotografie
Hans Kouwenhoven

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20017, 2500 EA Den Haag
Binnenhof 22, 2513 AA Den Haag

telefoon 070 312 92 00
fax 070 312 93 90

internet www.eerstekamer.nl
www.europapoort.nl
www.staten-generaal.nl

e-mail postbus@eerstekamer.nl
twitter @EersteKamer

